

SPL 4901
Masteroppgave i helsefremmende
arbeid og omsorg i lokalsamfunnet
Masteroppgave

MHPCC 06
Henning Pettersen

Sjåfør og vaktmester, eller rollemodell og omsorgsperson?

Om fosterfars rolle i et barnevernstiltak for ungdom

Høgskolen i Gjøvik

Avdeling for helse, omsorg og sykepleie, januar 2010

24.444 ord

INNHold

Forord	4
Sammendrag	5
Summary	6
1 Innledning	7
1.1 Bakgrunn	7
1.2 Studiens hensikt	9
1.3 Studiens struktur	10
2 Teori	12
2.1 Omsorgen og arbeidsdelingen	12
2.2 Tiltaket	18
2.3 Ungdommene	20
2.4 Oppsummering	21
3 Metode	23
3.1 Metodevalg og gjennomføring	23
3.2 Utvalget	28
3.3 Å forske på egen rolle	29
3.4 Metodekritikk og etiske vurderinger	31
3.5 Studiens gyldighet	33
3.6 Oppsummering	34

4 Omsorgen	35
4.1 Fosterfedrenes beskrivelser	36
4.2 Begrepsdannelse ut fra fosterfedrenes beskrivelser	43
4.3 Drøfting av omsorgen i lys av ulike perspektiver	44
4.3.1 Motivasjon og holdninger	45
4.3.2 Relasjon og kommunikasjon	47
4.3.3 Mannsrollen	50
4.4 Oppsummering	55
5 Hjemmet som arbeidsplass	56
5.1 Fosterfedrenes beskrivelser	57
5.2 Begrepsdannelse ut fra fosterfedrenes beskrivelser	64
5.3 Drøfting av ”Hjemmet som arbeidsplass” i lys av ulike perspektiver	65
5.3.1 Overgangene	66
5.3.2 Arbeidsdelingen	68
5.3.3 Profesjonaliteten	72
5.4 Oppsummering	77
6 Konklusjon og perspektiver	78
6.1 Sammenfatning av funn	78
6.2 Perspektiver på fagutvikling og forskning	81
7 Referanser	83
Vedlegg A: Intervjuguide	
Vedlegg B: Datasamling i form av initial koding	
Vedlegg C: Informasjonsskriv til foreldre med samtykkeerklæring	

Forord

Gjennom *Master i helsefremmende arbeid og omsorg i lokalsamfunnet* har jeg fått anledning til å fordype meg i et fagområde jeg har hatt et nært forhold til gjennom de siste ti år.

Først og fremst skylder jeg mine respondenter og gode kolleger stor takk for bidrag med levende skildringer fra hverdagen i ungdomsfamilietiltaket. Uten disse menn ville det ikke blitt noen studie. En takk også til Alf Gunnar Sandvik ved Mjøsvoll, som har vært min døråpner og muliggjort utvelgelsen av mine respondenter. Tor Ødegården og Espen Bjorli har gjennom sin kombinasjon av faglig ballast og kreative innspill vært viktige inspirasjonskilder for meg på den krevende oppløpssiden.

Min veileder, Inger Marie Bakke ved Høgskolen i Lillehammer fortjener blomster for faglig støtte og oppmuntring gjennom et helt år.

Uten min kjære sparringpartner og kone, Vigdis ville ikke oppgaven ha blitt den samme. Min største kritiker og beste inspirator.

Øyer, 10. januar 2010

Henning Pettersen

Sammendrag

Sentrale føringer for de tiltak som iverksettes i barnevernet, har intensjoner om å få ned antallet omsorgsovertakelser gjennom forebyggende tiltak. Fosterhjemmene er barnevernets største hjelpetiltak utenfor hjemmet, og tallmaterialet viser en betydelig økning i bruken av fosterhjem de senere årene. Spesielt er også tendensen til at ungdommer som tidligere ble plassert i institusjon, i dag i større grad gis tiltak i regi av ungdomsfamilier eller vanlige fosterhjem.

Det er publisert mye forskning på fosterhjemsarbeid og på ungdom i ulike barnevernstiltak, men lite er gjort for å synliggjøre fosterfedres bidrag. I denne studien beskriver fosterfedre sin rolle som omsorgsyttere og hvordan de opplever det å være den mannlige delen av tiltaket *ungdomsfamilie*.

Det fremkommer at det er liten forskjell mellom den kvinnelige omsorgstradisjon og fosterfedrenes syn på omsorg, men det ser ut til at menn i mindre grad enn kvinner setter ord på sine omsorgshandlinger. Videre er mennene spesielt opptatt av profesjonalitet gjennom behovet for kompetanseheving og faglig oppfølging. Studien konkluderer med at det i rekrutteringen av nye fosterhjem for ungdom i større grad kan fokuseres på det som kan være menns særegne bidrag, samt at profesjonell og tilrettelagt veiledning kan bidra til økt rollebevissthet og derigjennom legge grunnlaget for økt kvalitet i fosterhjemsarbeidet for ungdom.

Summary

The intention of government guidelines in the child protection area is to focus on preventive measures and thus reduce the number of children removed from their families. Foster homes, however, are the child protection service's most important measure for caring for adolescents outside the home, and statistics reveal a significant increase in the use of foster care for adolescents in recent years. A clear trend has been to place adolescents in families with other adolescents or regular foster homes rather than admitting them to institutions, which was more common earlier.

Considerable research has been published on foster home care and adolescents in various child services programmes, but little has been done to bring to light the contribution made by foster fathers. In this study, foster fathers describe their role as caregivers and their experience of being the male part of the project *adolescent foster family*.

It appears that there is relatively little difference between male and female views on foster care, but it seems that men less often express their caring behaviour in words. In addition, men more often express the need for training and professional follow-up when taking on foster care responsibilities. The study concludes that, when recruiting new foster homes for adolescents, greater focus should be put on the contribution of male foster parents, and that professional and tailored supervision may help increase role awareness, thus laying the groundwork for even higher quality foster care for adolescents.

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Barnevernstiltak for ungdom omfatter både offentlige og private tiltak, organisert som institusjons- eller familietiltak. Det som er spesielt med tiltaket *ungdomsfamilie* sammenlignet med ordinære fosterhjem, er først og fremst den sterke faglige oppfølgingen av familiene (Kvammen 2007). Målgruppen for tiltaket er unge i aldersgruppen 13 - 18 år med spesielle behov, der barnevernet vurderer det slik at den unges behov ikke kan dekkes gjennom ordinært fosterhjem. Organiseringen skiller seg også fra vanlig fosterhjem ved at ungdomsfamiliene er statlig drevet gjennom Bufetat, og at det kreves at en av de voksne i familien skal være hjemmearbeidende.

Gjennom snart 10 år har jeg sammen med min kone vært engasjert i ulike barnevernstiltak på ulike nivåer. De siste årene har vårt hovedengasjement vært å drive ungdomsfamilie. Vår inngangsbillett til denne typen arbeid var at vi fikk en henvendelse fra barnevernet i kommunen om å være avlastningshjem for en ungdom en helg i måneden. Etter at dette fungerte bra i noen måneder, fikk vi tilbud om flere oppdrag både med annen ungdom, spedbarn og med kortere og lengre varighet. Det å ha hjemmet som base for barn og ungdom med en broket bakgrunn og usikre fremtidsutsikter har gitt oss voksne så vel som våre biologiske barn innsikt i en skyggeside av velferdssamfunnet, som setter spor.

Mitt valg av forskningsfelt er tiltaket *ungdomsfamilie*, og da spesielt på fosterfedres rolle. Motivasjonen og engasjementet for å gå inn i dette feltet er at jeg ønsker å finne ut mer om hvordan andre fosterfedre tenker om sin rolle, hva som kjennetegner kontakten mellom fosterfar og den enkelte ungdom, og hva som er mest fremtredende i det å være den mannlige delen av det arbeidsfellesskapet som er ungdomsfamilien. I tillegg er det en motiverende faktor at det er publisert lite forskning når det gjelder den mannlige siden av fosterhjemsarbeid. En av de mest fremtredende norske forskere innen feltet barneverns- og fosterhjemsarbeid, Vigdis Bunkholdt (2004), oppsummerer flere internasjonale forskningsresultater som angir

hvilke egenskaper hos fosterforeldre som har betydning for at plasseringer skal lykkes:

- Fosteremor er over 40 år
- Åpenhet
- Tydelighet og struktur
- Realistiske forventninger
- Inkluderende holdning

Men hvor er fosterfar? Det faktum at fostermors alder i en slik forskningsoppsummering anses som en av de aller viktigste egenskapene ved fosterforeldrene, er med på å vise i hvilken grad den mannlige delen av fosterhjemsarbeidet blir bagatellisert. Sett mot en slik bakgrunn blir det for meg viktig å synliggjøre hva som kan være fosterfedres bidrag.

I fremstillingen refererer jeg naturlig nok mye til *fosterfar*. Det må da presiseres at når jeg enkelte steder i teksten refererer til *respondent* og *deltager*, er det den samme personen jeg omtaler. På samme måte vil begrepene *fosterhjem* og *ungdomshjem* bli brukt litt om hverandre. Det samme kan sies om *intervju* og *samtale*, fordi min egen opplevelse av dette møtet med andre fosterfedre i noen grad gled over fra en intervju-situasjon til en samtale om aktuelle tema. Ungdommens foreldre omtales skiftevis som *biologiske foreldre* eller bare som *foreldre*. I det følgende vil jeg ut fra en fenomenologisk og hermeneutisk tilnærming drøfte sentral forskning som kan belyse tematikken i min problemstilling. Innledningsvis vil jeg rette oppmerksomheten mot filosofi og etikk innenfor omsorgsbegrepet, der jeg vil se mannlige omsorg mot den tradisjonelle kvinnelige omsorgen. Dette leder naturlig over til en gjennomgang av aktuell og relevant kjønnsforskning som kan bidra til forståelse av rolle og rolleforventning. Begrepet *livsverden*, slik det brukes hos Habermas, blir en naturlig innfallsvinkel når det er snakk om opplevelse av egen rolle. Jeg vil videre redegjøre for forholdets betydning, der Martin Bubers teoretiseringer rundt "*Jeg-du*" forholdet og Cato Wadels relasjonsbegrep blir trukket inn.

Innenfor de metodiske disposisjoner vil utgangspunktet være en kvalitativ og induktiv tilnærming. Jeg vil gjennomgå ulike teoretiske betraktninger rundt modeller

for kvalitative intervjuer. I metodevalget legges til grunn en narrativ og hermeneutisk tilnærming, der en modifisert Grounded Theory (Addison 1999) er benyttet som grunnlag for utviklingen av analyseredskapet. I tråd med tradisjonen i mye av forskningen innenfor Grounded Theory har jeg ikke formulert en egen problemstilling, men i stedet utarbeidet det jeg benevner ”studiens hensikt” – dvs. en beskrivelse av det området jeg ønsker å få belyst.

1.2 Studiens hensikt

Det norske barnevernet har de siste årene vært gjenstand for mye offentlig oppmerksomhet, både i form av et kritisk blikk på organiseringen av og kompetansen hos de kommunale tjenestene, men også med oppmerksomhet mot behov for fosterhjem og oppfølging av barn og unge i fosterhjem. Dette gjenspeiles også gjennom sentrale føringer som *barnevernloven av 1992, med kommentarer (2009)*, *forskriften om fosterhjem av 2003* og *Retningslinjer for fosterhjem – Barne- og likestillingsdepartementet (2004)*. Mye av utfordringene er også tatt opp i aktuelle forskningsrapporter: ”*Det nye barnevernet*” – *Nordlandsforskning (Lichtwarck 2009)*, *Barneverns klienter i Norge 1990 - 2005 – en longitudinell studie. NOVA (Clausen og Kristofersen 2008)* og *Fosterhjemshåndboka (Johansson og Sundt 2007)*. Ungdom som gruppe er i en særstilling i betraktning at de nærmer seg voksenlivet, med de utfordringer det innebærer for både individ, familie og samfunn. Fedre i fosterfamilier er i liten grad gitt en stemme i dette landskapet. Det er kjent at behovet for fosterhjem er økende, og at det er vanskeligere å rekruttere fosterhjem for ungdom enn for yngre barn (Johansson og Sundt 2007). Kvaliteten settes under lupen, og med det faktum at fosterhjemsarbeid i stor grad må betraktes som et teamarbeid, vil fosterfedres egne beskrivelser av sin rolleoppfatning ha relevans.

I denne studien er oppmerksomheten særlig rettet mot hvordan fosterfar tenker og reflekterer rundt sin aktuelle situasjon - hva han opplever som sine viktigste oppgaver i familien, og hvordan fosterfar opplever relasjonen til den enkelte ungdom. Det vil videre være nærliggende å synliggjøre hva som kjennetegner hjemmet som arena for lønnet arbeid, profesjonalitet og fosterfedres bidrag i dette.

Hvilken rolle spiller for eksempel den mannlige omsorgen når omsorgsmottagerens oppvekst har vært preget av en fraværende farsfigur og mangel på stabile mannlige omsorgspersoner? Hvordan beskrives overgangene – både det å gå over fra vanlig familie til fosterhjem og hvordan en kan følge opp ungdommens overgang til voksenlivet? Ved å legge ensidig vekt på hvordan fosterfar opplever forholdet til den unge og samhandlingen med eksterne aktører, ser jeg klart begrensninger i selve totalbeskrivelsen av forholdet. Men ut fra en etisk vurdering har jeg valgt ikke å intervju ungdommene, for å fri dem fra den tilleggsbelastningen det antagelig ville være å måtte fortelle sin historie til en fremmed. Dette har de måttet gjøre mange ganger tidligere gjennom sitt møte med representanter for diverse offentlige instanser. Videre ville det bli for omfattende innenfor rammen av studien å intervju både ungdommer og fosterfedre, eller for den saks skyld ansatte i barnevernstjenesten. Videre er tiltaket, *ungdomsfamilier* beskrevet i en tidligere studie, (Kvammen 2007) der *fosterforeldre* ble brukt som informanter som belyser forholdet mellom arbeidsgiver og fosterforeldre og deres syn på sine roller. I tillegg er Mjøsvoll som barnevernsinstitusjon beskrevet i hovedfagsoppgaven til Inger-Lise Olsen fra 2007, gjennom etterundersøkelse ved intervjuer av ungdommer med tidligere plassering i institusjon.

I tråd med studieplanen for *Maserstudiet i helsefremmende arbeid og omsorg i lokalsamfunnet* vil hensikten med studien være å produsere praksisrelevant kunnskap, i den forstand at begrepsutvikling på fagfeltet, *fosterhjemsarbeid* kan sies å generere ny kunnskap. Å bidra til at fosterfedre får økt rollebevissthet kan føre til at unge i fosterhjem blir bedre ivaretatt, og kan således ses i sammenheng med masterstudiets ideelle mål om å bidra til helse, omsorg og bemyndigelse i samarbeid med utsatte grupper i samfunnet.

1.3 Studiens struktur

Hensikten med studien blir gjennomgått (kap. 1.2) med henvisning til behovet for å beskrive et område av barnevernsfeltet som tidligere er lite belyst. I teorikapitlet

(kap. 2) presenteres et overbyggende rammeverk for det som ligger til grunn for tilnærmingen til temaet, der det blir redegjort for relevant vitenskapsteori, forskning og begrepsavklaringer. Siste del av kapitlet inneholder en nærmere beskrivelse av det aktuelle tiltaket, med henvisning til aktuelt lovverk og faglige føringer, samt en beskrivelse av ungdommene på en generelt grunnlag. Metodekapitlet (kap. 3) legger vekt på presentasjon av og begrunnelse for valget av metode, samt en beskrivelse av utvalgs-kriterier. Det spesielle ved å forske på egen rolle blir viet oppmerksomhet (kap. 3.3), mens kapitlet avsluttes med betraktninger knyttet til metodekritikk, etiske vurderinger og betraktninger omkring studiens gyldighet. Det bærende element i studien er fosterfedrenes egne beskrivelser, der datapresentasjon, analyse og drøfting gjøres i sammenheng, med kjernekategoriene **omsorgen** (kap. 4) og **”Hjemmet som arbeidsplass”** (kap. 5) som overskrifter. Avslutningsvis (kap. 6) trekkes konklusjoner og noen perspektiver på det mannlige bidraget i barnevernstiltak for ungdom. I flere kapitler brukes sitater fra respondentene (i kursiv) bevisst for å underbygge påstander eller utdype resonnementer.

2 Teori

Kapitlet inneholder en beskrivelse av det aktuelle tiltaket, med henvisning til aktuelt lovverk og faglige føringer. Avslutningsvis gjøres en kortfattet beskrivelse av kjennetegn ved ungdommene i tiltaket. Omsorgen og arbeidsdelingen blir behandlet under ett fordi enkelte begrep og teoribegrunnelser griper i hverandre, slik at det falt unaturlig med separate underkapitler. Begrepet *arbeidsdelingen* i dette kapitlet er sammenfallende med kjernekategori *hjemmet som arbeidsplass* som blir drøftet i kap. 5.

2.1 Omsorgen og arbeidsdelingen

Det er mange innfallsvinkler til betraktning av mennesket. På vitenskapsteoretisk nivå har de ulike fagtradisjonene vektlagt ulike egenskaper for å beskrive mennesket. Det kan være spørsmål om virkelighetens egenart, kunnskapens natur og menneskets vesen (Aadland 1997). For å belyse dette opererer Aadland med en tredelt teoribetraktning, der et *faktafokuserende menneskesyn* med vekt på psykens eller den ytre verdens lovmessige virkning på mennesket, med klar parallell til positivismens vitenskapssyn. Et *humanistisk menneskesyn* ser mennesket som unikt og fritt med mulighet til å treffe valg. Videre vil et *relativistisk menneskesyn* vektlegge den sosialt konstruerte virkeligheten og språkets skapende kraft. I mitt prosjekt med fokus på fosterfedres opplevelse av egen rolle og deres relasjon til de unge, ser jeg det naturlig med et menneskesyn som er grunnleggende humanistisk og relativistisk. I dette blir det også nærliggende å knytte det humanistiske til den fenomenologiske tradisjon (der tilværelsens mening og innhold står sentralt) innen vitenskapsteorien, mens det relativistiske synet synes å høre sammen med en hermeneutisk fortolkende betraktningssmåte.

Avhengighet blir i følge Kari Martinsen (1991) sett som noe negativt. Avhengighet blir forstått som det å ikke være selvhjulpen, og det blir vurdert negativt når det settes opp mot selvhjulpenhet som ideal. Denne forståelsen av avhengighet er knyttet til nedvurderingen av omsorg. Hun ser også omsorgsbegrepet i lys av det menneskesynet som legges til grunn. Skal omsorg forstås positivt, forutsetter det et

kollektivistisk menneskesyn. Det innebærer at frihet, selvstendighet og ansvar bare får mening gjennom avhengighetsrelasjoner. Som mennesker er vi avhengige av hverandre. Det vi kan velge, er i følge Martinsen hvordan vår avhengighet til andre kommer til uttrykk.

En annen innfallsvinkel til omsorgsbegrepet kan være å legge vekt på at omsorg handler om å ha omtanke for andre, både emosjonelt, kognitivt og praktisk (Bratterud et al 2006), og å understreke det emosjonelle, at omsorgen omfatter relasjoner, tanker og handlinger preget av emosjonelt engasjement. Andre forskere retter oppmerksomheten mot selve *relasjonen* i teoretiseringen av begrepet omsorg, og på kvaliteten av denne relasjonen mellom mennesker. Motevasel (2000) karakteriserer (ifølge Bratterud et al 2006, s. 15) omsorgen som enten *situasjonell* eller *kontinuerlig*, altså om omsorgen er situasjonsavhengig eller noe en har med seg hele tiden, og belyser dette gjennom å se på hvordan omsorg ytes i fire ulike yrkesgrupper, i både manns- og kvinnedominerte bransjer.

Både barnevernstiltak generelt og arbeid knyttet til fosterhjemstjeneste synes å være dominert av kvinners omsorg, selv om det nok er flere mannlige innslag her enn i for eksempel pleie- og omsorgstjenestene. Men er det mulig å se viktige distinksjoner mellom menns og kvinners omsorg slik den ytes i ulike tradisjoner og sammenhenger? Den sentimentale omsorg blir for Kari Martinsen (1991) en type omsorg der det emosjonelle er styrende, og som videre er tuftet på det intuitive og situasjonsbetingede, bygget på innsikt fra erfaring og fagkunnskap. På den annen side anvender hun begrepet *maskulin rasjonalitet* bygget på formålsrasjonalitetens logikk, der den mannlige delen av omsorgsbegrepet er snevret inn til kalkyler, analyser og problemløsende rasjonalitet. Med utgangspunkt i Kari Martinsens teoretisering ser jeg imidlertid faren for at den mannlige omsorgen lett blir rubisert som mindreverdige, og ikke blir tatt på alvor i utviklingen av viktige omsorgsutfordringer i den moderne velferdsstaten. Er det for eksempel nyanser i synet på mannlig og kvinnelig omsorg som har kommet frem de senere årene i lys av moderne kjønnsforskning? Oppfatninger om hva som er kvinnelig og mannlig er under stadig endring og virker inn på hvilken omsorgspraksis menn og kvinner har både i familie og i yrkesliv. Når jeg velger å rette oppmerksomheten mot hvordan

omsorgspraksis inngår i utformingen av kjønnspraksis, vil det være mulig å se kjønn og omsorg i et annet perspektiv.

Kan det være mulig å se kjønn og omsorgsoppgaver mer løsrevet fra den biologiske todelingen? Brandth og Kvande (2003) stiller spørsmål om det kan være vel så fruktbart å klargjøre hva som er tradisjonelt maskuline og feminine verdier, holdninger, egenskaper og adferd, å se nærmere på om dette faktisk endrer seg, og om dette er i ferd med å løsrive seg fra den naturlige biologiske todelingen. Forfatterne utdyper dette ved å poengtere at fedres omsorgspraksis for sine barn ser ut til å ha gått fra å være mest indirekte via forsørgerrollen til å bli mer direkte ved fedres involvering i alle sider ved barnas oppvekst. Og at fedrenes omsorgspraksis i dag ser ut til å være veldig preget av direkte involvering og deltagelse i aktiviteter. For menn og fedre blir også tilknytningen til arbeidslivet av avgjørende betydning (Romundgard 2000). Det er fortsatt større forventninger knyttet til menns deltagelse i arbeidslivet enn det er for kvinner, og forventningen om suksess i arbeidslivet blir sterkere enn forventningen om å yte omsorg for egne barn.

Begrepet *arbeid* har, slik Wadel (2006) beskriver det, mening både gjennom det tradisjonelle *lønnede arbeid*, en mer folkelig betraktningssmåte som innebærer mange ulike beskrivelser (for eksempel forbruk av kroppslig energi, aktiviteter som foregår på bestemte steder eller aktiviteter preget av rutine og gjentakelse), og det som han benevner *det skjulte arbeid* eller det arbeid vi legger ned for å etablere eller opprettholde sosiale relasjoner. Studien vil i utgangspunktet la *arbeid* betegne det tradisjonelle lønnede arbeid, mens jeg velger en utvidet horisont på linje med Wadel i diskusjonen rundt menns syn på arbeid og profesjonalitet (jf. kap. 5.3). Det er også forskning som tar for seg hvordan menn og kvinner fordeler roller i familien, og at det kan være komplekse maktforhold i et hushold. Erving Goffman benytter rollebegrepet fra teaterverdenen som en metafor for opptredener i hverdagslivet. I dette ser han *rolle* som et på forhånd fastlagt handlingsmønster som utfolder seg under en opptreden, og som kan presenteres eller spilles også ved andre anledninger. Jeg synes imidlertid at videreføringen av dette bildet, ved å innlemme det sosiale aspektet, blir mer anvendbart i det å beskrive fosterfedres roller: ”*En sosial rolle kan*

defineres som utøvelsen av de rettigheter og plikter som er knyttet til en bestemt status” (Goffman 1992, s. 22).

Det ikke bare arbeidet og de økonomiske ressurseene som preger familieorganiseringen. *Fokale forhold* (Holter og Aarseth 2003) viser til kvinnen som ekspert på hjemmearbeidet: mor i sentrum og far i periferien. Posisjonen i sentrum gir kvinnen en form for makt og kontroll over familielivet. Det blir vanskeligere for mannen å ta del i omsorgen for barn og hjem. Det er også mulig å analysere mannlighet og kvinnelighet med fokus på kjønn som noe som er tildelt (naturgitt og biologisk), noe vi konstruerer eller noe vi praktiserer (Bratterud et al 2006). I forlengelsen av dette blir det nærliggende å betrakte rollen som fosterfar som noe som både er konstruert og en rolle det er mulig å endre oppfatningen av gjennom praksis. Men her ligger også utfordringen i og med at fosterfars rolle er knyttet sammen med, og ofte står i skyggen av, den omsorgen som tillegges fostermor.

Omsorg kan også ses som et relasjonelt begrep, som involverer en relasjon mellom minst to mennesker. Den som gir omsorg, viser bekymring, følelser, hengivenhet og omtanke overfor den som får omsorg (Wærness 1992). Basberg (1999) problematiserer Wærness’ definisjon ved å stille spørsmål om det er en forutsetning for alt omsorgsarbeid eller omsorgsfulle handlinger at følelser og hengivenhet må være til stede. Hun legger her til grunn Skjervheims (2005) vektlegging av den grunnleggende deltagende innstilling vi møter andre med, å forholde seg til den andre som et subjekt, og å ta den andre på alvor. I fosterfedres arbeid med oppfølging av ungdommer ser jeg Basbergs korrigerende versjon av omsorgsbegrepet som det mest meningsfulle. Fosterfedres opplevelse av plikt og ansvar overfor ungdommene kan kanskje være et like godt motiv for omsorgsfulle handlinger som følelsen av hengivenhet og bekymring.

Det er få beskrivelser i tidligere undersøkelser som sier noen om fosterfedres innstilling til det å være fosterforelder. Ofte beskrives fosterfars rolle som støttende og kompletterende, og de støtter fostermor i hennes arbeid med barnet, men finnes mer i bakgrunnen (Højer 2001).

Noen forskere har sett nærmere på de faktorer som peker spesifikt på fosterfars betydning (Gilligan 2000):

- Emosjonell mening for fosterbarnet (ofte negativ eller liten erfaring med forhold til menn)
- Fosterfar som modell (sikkerhet, varme og trygg omsorg)
- Fosterfar som mentor (hjelp til å finne fritidsaktiviteter)
- Fosterfars innstilling til det å være fosterforelder

Gilligan konkluderer med at det er en generell fare for at menn blir marginaliserte innen fosterhjemsomsorgen. At sosialarbeidere ofte ikke ser menn som ”fullverdige omsorgsyttere”. Å ikke involvere fosterfedrene kan innebære at nye perspektiv og andre innfallvinkler i omsorgen av fosterbarn går tapt. Det foreligger imidlertid ingen forskning som ser spesifikt på fosterfars rolle i ungdomshjem kontra vanlig fosterhjem. Jeg ser at det kan være viktige distinksjoner her, tatt i betraktning at de aktuelle ungdommene har en oppvekst preget av omsorgssvikt og ustabilitet som er mer uttalt enn hos dem som bor i et vanlig fosterhjem, og at ungdomsfamiliene har et naturlig ønske om å bidra til en best mulig overgang til voksenlivet for den enkelte ungdom.

Når jeg velger å se på fosterfedrenes opplevde rolle, blir det nærliggende å betrakte dette i forhold til begrepet *livsverden* hos Habermas, et begrep som han videreførte fra fenomenologene Edmund Husserl og Martin Heidegger. Karen Jensen (1995) understreker betydningen av ulike kunnskapskilder som grunnlag for utøvelse av praktisk omsorg, der *ekspertkunnskap* blir basis for den offentlige omsorg, mens *hverdagskunnskap* utgjør fundamentet i den private omsorgen. Videre ser hun dette i sammenheng med begrepene *systemverden* og *livsverden* slik det brukes hos Habermas. Her blir systemverdenen definert som bestående av en systemintegreert handlingskontekst som omfatter de situasjoner som er dominert av den instrumentelle fornuften, der det handles uten å vises til normer. Livsverdenen er kjennetegnet av en sosialintegreert handlingskontekst som er situasjoner hvor handlinger styres med henvisning til normer, verdier og tradisjoner. Jensen ser språket og det kommunikative fellesskap som den mest avgjørende egenskap ved livsverdenen. Den private og nære omsorgen kan i et slikt perspektiv knyttes til

livsverden-begrepet, mens den offentlige ekspertdominerte omsorgen kan ses i sammenheng med det som gjelder for begrepet *systemverden*.

I livsverdenen hos Habermas blir dialogen og det rasjonelle argumentet sentrale elementer, samtidig som han understreker viktigheten av det å være tilgjengelig for refleksjon (Habermas 1999). Habermas retter i sine arbeider mest oppmerksomhet mot strukturene i storsamfunnet og de politiske og økonomiske systemenes innvirkning på individer, grupper og lokalsamfunn. Han er grunnleggende kritisk til hvordan systemkreftene (systemverdenen) i samfunnet invaderer eller koloniserer individene eller småsamfunnene (livsverdenen). Han peker også på hvordan det offentlige i stadig større grad innvirker på våre liv. I lys av dette ser jeg situasjonen for ungdommer i fosterhjem og ungdomshjem som spesielt utfordrende ved at de gjennomgående har en oppvekst preget av fravær av den nære og private omsorgen. Denne omsorgen er blitt erstattet av et offentlig omsorgssystem med mange hoder, bestående av kommunalt barnevern, statlig barnevern, tilsynsfører, advokat, avlastningshjem og fosterhjem. I tillegg har de fleste av disse ungdommene vært innom flere fosterhjem, skiftet skole og mistet lokal tilknytning. På en slik bakgrunn ser jeg denne gruppen ungdommer som spesielt utsatt for å få sin livsverden kolonialisert av systemverdenen, dette synliggjør behovet for en fosterfar som kan bidra med stabilitet, omsorg og være i besittelse av ”den kommunikative fornuft”.

I fortellingen om opplevelsen av forholdet til ungdommen blir det viktig å rette oppmerksomheten mot det som kjennetegner et forhold, et møte og en relasjon. Martin Buber (2007) påpeker i sin teoretisering av betydningen av å se *forholdet* som en tilstand. Det han benevner som en *vesenshandling*, innebærer å være i et ”Jeg-du”-forhold, der den andre ses som et subjekt. Motsatsen til dette blir ifølge Buber at vi ser den andre i et ”Jeg-det”-forhold som bidrar til tingliggjøring av mennesket. I forlengelsen av dette ser jeg betydningen av den opplevde relasjonen mellom fosterfar og den unge. Opplevs relasjonen som et ”Jeg-du”-forhold, eller er det for eksempel forskjell i opplevelsen av denne relasjonen sammenlignet med relasjonen til egne biologiske barn? Det vil nok være store variasjoner i hvilken grad en kan

karakterisere fedres forhold til egne barn som fri for tingliggjøring, men det kan likevel være nyttig å se på ett forhold i lys av et annet.

Relasjonelle begreper sikter mot å sette ord på mellommenneskelige erfaringer og den mellommenneskelige forankring av erfaring. Cato Wadel (2006) er opptatt av hvor mange flere begreper vi har for å beskrive individuelle erfaringer, og av at vi alle har langt flere relasjonelle erfaringer enn vi kan begrepsfeste. I studien har jeg valgt å bruke begrepene *forhold* og *relasjon* litt om hverandre, i den forstand at fosterfedrenes beskrivelser av sitt forhold (jf. Buber) til ungdommene ses i sammenheng med grunnleggende egenskaper ved relasjoner som mer koblet mot adferd (jf. Wadel).

2.2 Tiltaket

Tiltak som sorterer under barnevernet, er regulert i barnevernloven av 1992, med flere endringer – senest i 2009 (Ofstad og Skar 2009). Loven, som regulerer barnevernets arbeid, er styrende for de tiltak som iverksettes, og har intensjoner om å få ned antallet omsorgsovertagelser gjennom fokus på forebyggende tiltak. Fosterhjem er i følge *Fosterhjemshåndboka 2007* barnevernets største hjelpetiltak utenfor hjemmet. Av barn under omsorg i barnevernet i 2005 var 83 prosent plassert i fosterhjem. Resten hadde enten plass i institusjon eller hadde andre omsorgstiltak utenfor hjemmet. Siden 1993 har antallet barn og unge som er plassert i fosterhjem som hjelpetiltak, steget fra vel 300 til vel 1800 ved utgangen av 2005 (Johansson og Sundt 2007).

Tiltaket *ungdomsfamilier* er blitt utviklet de senere år i tråd med utviklingen i de offentlige velferdstjenester generelt og barnevernsfeltet spesielt, der tiltakene har vært rettet mot nedbygging av institusjoner og etablering av familiebasert omsorg (Kvammen 2007). Ungdomsfamilietiltakene kan således ses som det offentliges svar på behovet for andre typer plasseringer enn institusjoner for unge med spesielle behov. Det har over tid skjedd en endring i tenkningen rundt plasseringsalternativer for barn og unge. Barn ble plassert i fosterhjem, og langt de fleste ungdommer ble

plassert i institusjonstiltak. Nå er dette endret ved at så vidt mulig skal både barn og unge plasseres i familier når målsettingen er plassering over tid, og at institusjonsopphold bør være kortvarige.

Mjøsvoll senter for ungdomsvern ble etablert høsten 1990 som fylkeskommunalt ungdomshjem (statlig fra 2002) som jobber med unge innlagte etter § 4-4, 4-6, 4-12, 4-24, 4-25 og 4-26 i loven om barnevern. Mjøsvoll består i dag av tre avdelinger: Akuttavdeling, langtidsavdeling og avdeling for ungdomsfamilier.

Ungdomsfamiliene ble etablert som egen avdeling ved Mjøsvoll i 1998, etter inspirasjon fra Ungdomsfamiliane i Hordaland og stiftelsen "Leon". Erfaringer med institusjon og fosterhjem for unge var grunnlaget for utviklingen av tiltaket.

Målgruppen er unge i alderen 13-18 år, og plasseringene er hjemlet i barnevernloven §§4-4, femte ledd, 4-12, 4-24 og 4-26. Mjøsvoll har nedfelt følgende kriterier som gjelder for tiltaket:

Ungdomsfamiliene skal bestå av voksne med ulike erfaringer og interesser. De skal være miljøarbeidere i en familieramme, og by på naturlig omsorg i et naturlig miljø. Målsettingen er at ungdom skal få med seg positive erfaringer gjennom gode relasjoner, som de kan dra nytte av videre i livet.
(Matre 2008, s. 3).

Når det gjelder rekruttering av fosterfamilier for unge opplever Fosterhjemstjenesten i Oppland i følge Signe Granlien (notat i e-post datert 11.12.09) at det er spesielt vanskelig å få kontakt med familier som kan tenke seg å være fosterhjem for ungdommer. Til tross for framstøt gjennom mediene, særskilte annonsekampanjer og intervjuer med fosterfamilier, er de fleste familier mest interessert i yngre barn. Det meste av rekrutteringen skjer gjennom kontakt med fosterfamilier som har barn som er i ferd med å flytte ut. Ved ungdomsfamilietiltaket på Mjøsvoll har imidlertid det meste av rekrutteringen av nye familier skjedd ved at familier som kjenner en ungdomsfamilie, selv tar kontakt med tiltaket.

For både rekruttering og opplæring av fosterforeldre har den statlige delen av barnevernet (Bufetat) utviklet opplæringsprogrammet PRIDE. Dette tar sikte på å gi blivende fosterforeldre grunnleggende opplæring før plassering i familien skjer, men det fungerer i tillegg som et redskap for å bedømme om deltagerne etter kurset

innehar de nødvendige kvalifikasjoner for å bli fosterforeldre. Det stilles ikke som krav at ungdomsfamiliene i regi av Mjøsvoll har gjennomgått PRIDE-kurs, selv om de fleste har det.

Plasseringen i ungdomsfamilie skjer ved at den kommunale barnevernstjenesten sender søknad om plass til det lokale fagteamet, som behandler søknaden og tildeler plass i tiltaket etter avklaring. Ungdomsfamiliene har rutiner for inntak, oppstart, stabilisering og vedlikehold, og avslutning av plasseringer. Det utarbeides kontrakt både med den kommunale barnevernstjenesten og med den enkelte ungdomsfamilien. I tillegg til betingelser knyttet til lønn og ferie, er det nedfelt i avtalen med ungdomsfamiliene at Mjøsvoll er tilgjengelig på en beredskapstelefon 24 timer i døgnet, samt at det er en plan for oppfølging gjennom regelmessig hjemmebesøk og gruppeveiledning. Høsten 2009 er det til sammen 22 ungdommer i tiltaket i alderen 15 – 20 år, som er plassert i 19 ulike familier (enkelte familier har plassert to ungdommer).

2.3 Ungdommene

Hva kjennetegner de unge i ungdomsfamilietiltak? Og i hvilken grad er det mulig å finne fellestrekk blant unge mennesker som tilsynelatende ikke har annet til felles enn at barnevernet har tatt over der foreldrene sviktet?

Betydningen av prosesser som løsrivelse, tilknytning og identitetskaping kan ses som sentrale for unge i fosterhjem. Det forventes på den ene side at de skal utvikle selvstendighet i holdninger, meninger og adferd, samtidig som det er en naturlig del av oppveksten å opponere mot foreldreautoriteter. Når man har to sett foreldre å forholde seg til, kan det bli et dilemma hvem man skal opponere mot, hvem man skal være lojal overfor, og hvem man skal knytte seg til. Identitet kan ses som en oppfatning av hvem en er eller vil være (Bunkholdt 2004). Positiv identitet kan utvikles gjennom at man i oppvekstårene gjør erfaringer med mestring og det å være omgitt av tydelige voksne. Videre vil kontinuitet gjennom det å være omgitt av de samme menneskene gjennom oppveksten bidra til positiv identitetsutvikling.

Ungdommer i fosterhjem vil i stor grad mangle en eller flere av disse forutsetningene, noe som gjør at de ofte har en negativ eller uklar identitet. Både det å ha blitt lite sett og bekreftet og det å ha opplevd flere brudd på kontinuitet, kan gi slike identitetsproblemer, ifølge Bunkholdt.

Hvordan fagmiljøet ved Mjøsvoll karakteriserer ungdommene som gruppe, kan ses som bekræftelser på de forutgående betraktningene, idet ungdommene vurderes til å ha generelt lav og sårbar selvfølelse (Matre 2008). De har ulik erfaringsbakgrunn, der brudd i relasjoner og liten tro på voksne ofte er fremtredende. De har gjerne et negativt og fiendtlig forhold til sine omgivelser, der trusler og maktkamp med voldsbruk er mer eller mindre fremtredende.

Mine egne erfaringer som fosterfar ser ungdommer som har problemer med å knytte seg til både jevnaldrende og voksne. Hvem kan de stole på når mor og far ikke var til å stole på? Ungdommer som er spesielt oppmerksomhetssøkende, er antagelig i liten grad blitt sett av foreldrene gjennom barneårene, og er uærlige mennesker som har måttet lære seg å fabrikke historier for å overleve sammen med ustabile og uforutsigbare foreldre. Selv om ungdommene gjennom sin spesielle bakgrunn byr på mange og store utfordringer i fosterhjemsarbeidet, kan det likevel være fordeler ved å ha ungdommer kontra yngre barn i plassering. Ungdommene har i større grad enn yngre barn muligheter for å gi uttrykk for egne følelser og meninger, og kan i beste fall få en raskere tilknytning til fosterforeldrene. I tillegg forventes det at ungdommene innehar ferdigheter som gjør at de kan delta i familiens ulike aktiviteter og dermed gjøre inkluderingen lettere. Ungdommene kan noen ganger også være ressurspersoner på spesielle områder og være med på å utvide fosterfamiliens horisont.

2.4 Oppsummering

I dette kapitlet er det foretatt en tematisk gjennomgang av relevant vitenskapsteori, forskning og begrepsavklaringer som har relevans for å belyse studiens hensikt. Beskrivelsen av ulike perspektiver på de sentrale begrepene omsorg og relasjon har

vært viktig. Det er synliggjort hvordan omsorgen avhenger av det menneskesyn som ligger til grunn, hvordan omsorg kan ses som et relasjonelt begrep og omsorgen i forhold til livsverden og systemverden. Dette ledet naturlig over til betraktninger rundt hva som kjennetegner mannlig omsorg og omsorgspraksis knyttet til deltagelse i arbeidslivet. I forlengelsen av dette har jeg presentert et utvidet syn på selve arbeidsbegrepet, og trukket inn forståelsen av sosiale roller og hvilke maktstrukturer som eksisterer i vanlige familier.

3 Metode

I dette kapitlet redegjør jeg for valg av metode og ulike teori og forskning som jeg legger til grunn, og for min praktiske tilnærming til metodebruken i studien. Deretter vil jeg gjennomgå utvalgsriteriene og fremgangsmåten i valget av respondenter, samt rette et særskilt blikk mot det spesielle ved det å forske på egen rolle.

Avslutningsvis blir det naturlig å se kritisk på metodevalg og å redegjøre for noen etiske aspekter ved studien.

3.1 Metodevalg og gjennomføring

Ved bruk av den hypotetisk-deduktive metode er utgangspunktet at det formuleres en hypotese om et fenomen, for deretter å etterprøve empirisk om hypotesen stemmer med virkeligheten, og dette er den fremgangsmåten som er den dominerende innenfor positivismen og naturvitenskapen. I samfunnsvitenskap og kvalitativ forskning er det blitt mest utbredt å ha en tilnærming til metode som er mer åpen og undrende. Det blir mest nærliggende først å gjøre empiriske undersøkelser, for deretter å trekke sluttsatser. Min studie har med bakgrunn i den sistnevnte tradisjon en klar induktiv tilnærming, der jeg ikke har en hypotese om hvordan fosterfedre opplever sin rolle, eller hvordan de opplever sin relasjon til de unge. Likevel har jeg ut fra egne erfaringer på feltet og kontakt med kolleger noen antagelser om hva som preger fosterfedres opplevelser.

I de siste årene har det innen samfunnsvitenskapen foregått en dreining fra *historie* til *fortelling*. Dette reflekterer en overgang fra naturalistisk til konstruksjonistisk holdning. I praksis betyr dette en endring som innebærer å se mindre på *innholdet* (hva) enn på *formen* (hvordan). I begrepet *konstruksjonistisk* legger jeg den betydningen at virkeligheten er menneskeskapt – vår konstruksjon av virkeligheten slik vi oppfatter den (Berger og Luckman 2006).

I møter med fosterfedrene har jeg imidlertid valgt å vektlegge innholdet i det fortalte mer enn måten det fortelles på fordi jeg har møtt de fleste av dem flere ganger i

egenskap av å være fosterfar, slik at jeg allerede vet en del om hvordan de er som formidlere. I en slik kontekst ser jeg innholdet vel så viktig som formen. Men ut fra studiens hensikt kan det være nærliggende å anta at fosterfar kan bli mer følelsesmessig engasjert når han snakker om relasjonen til den unge enn når han snakker om egenskaper og forventninger knyttet til det å være den mannlige delen av et ungdomshjem.

I teoretiseringen rundt det kvalitative forskningsintervju som metode kan det skisseres tre ulike modeller som Franklin (1997) lanserer (ifølge Johanson 2005, s. 248-250): *Informasjonsutvekslingsmodellen* har kjennetegn som innebærer objektive fakta om adferd og holdninger, der metodologien er tilfeldige utvalg og standardiserte spørsmål. *Delt forståelse-modellen* har kjennetegn som autentisk erfaring, med intervjuer som går i dialog med den intervjuede, og betoner tillit og gjensidighet. Redskapet er ustrukturerte og åpne intervjuer. *Diskursmodellen* kjennetegnes ved at intervjueren og den intervjuede har aktive roller i et samspill med språket som middel. De følelser, ideer og vurderinger som uttrykkes, er et produkt av dette samspillet. Intervjueren kan ikke sette sin forforståelse i parentes. Disse modellene kan videre ses i sammenheng med ulike vitenskapsteoretiske tilnærminger, der *Informasjonsutvekslingsmodellen* er utviklet under innflytelse fra positivismen. *Delt forståelse-modellen* henter mye tankegodt fra tidlig feministisk forskning, som igjen fikk inspirasjon fra fenomenologisk/hermeneutisk tradisjon, og *Diskursmodellen* som er sterkest influert fra sosialkonstruksjonistisk tradisjon (Silverman 2001). Ut fra teoretiseringen rundt bruk av metode i det kvalitative forskningsintervjuet har det i min studie vært mest nærliggende å tenke en blanding av de to sistnevnte modellene i intervjuene med fosterfedre.

I betraktning av jevnbyrdighet i rollene vil det i praksis være umulig for meg ikke å ha en forforståelse med inn i intervjusituasjonen. Som nevnt ovenfor vil det være viktig å etterstrebe balanse i vektleggingen av *hvordan* (hvordan ting fortelles) og *hva* (fortellingens innhold). På bakgrunn av det ovennevnte har det vært naturlig å legge vekt på følgende momenter i datainnhentingene:

Datainnsamlingen (hovedintervjuer og oppfølgingsintervjuer) ble gjort i løpet av en periode på åtte uker, og alle intervjuene, unntatt to av oppfølgingsintervjuene, ble foretatt hjemme hos respondentene

- Hovedintervju (individuell) med varighet ca. 1,5 time. Bruk av tematisk intervjuguide og med lydopptak. Informasjon ble gitt innledningsvis i samsvar med utarbeidet informasjonsskriv, og avslutningsvis ble det gitt mulighet til refleksjon over intervjusituasjonen.
- Oppfølgingsintervju (individuell) med varighet ca. 40-45 minutter. Oppfølgingsspørsmål etter hovedintervjuet. Ble foretatt 5-10 dager etter hovedintervjuet.

Etter hvert hovedintervju ble det skrevet en refleksjonslogg, der jeg fortløpende skrev ned mine betraktninger knyttet til intervjuet – både når det gjaldt innhold, samhandling og det praktiske rundt intervjusituasjonen; Hva jeg var fornøyd med, og hva jeg opplevde vanskelig og som det var naturlig å bli bedre på i neste intervju.

Etter avsluttet arbeid med hver av respondentene skrev jeg en refleksjonslogg som var mer reflekterte betraktninger (1-2 dager etter nedskrevet intervju) over hele prosessen med hver av respondentene, der jeg sammenfattet med at opplevelsen av å gjennomføre datainnsamlingen var at den fungerte bedre og bedre for hvert intervju. Dette gjaldt både teknisk, praktisk og temamessig. Videre var det slående for meg etter avsluttet datainnsamling at respondentene var veldig forskjellige som typer. Store ulikheter når det gjaldt status og forholdet til partner/kollega, engasjement og opplevelse av egen rolle og funksjon. Dette kan selvsagt ha noe å gjøre med min egen opplevde rolle i intervjusituasjonen. Faktum var nok at jeg følte meg tryggere i forskerrollen i det siste intervjuet enn i det første.

Første hovedintervju ble transkribert ord for ord, men etter de øvrige intervjuene laget jeg et sammendrag etter å ha spilt gjennom lydopptaket tre ganger. Dette var hensiktsmessig ut fra tidsaspektet, i og med at det skulle være rom for å gjøre oppfølgingsintervjuet forholdsvis raskt, og det faktum at jeg hadde gjort konkrete avtaler med alle de øvrige respondentene. Jeg opplevde dessuten at det var lettere å få med innholdet i samtalene når jeg skrev et sammendrag, selv om det i ettertid kan

sies at det ved gjentatte gjennomlesninger kan være aspekter ved ord-for-ord transkribering som kan gi mer informasjon gjennom formen og forløpet av intervjuet enn ved å skrive sammendrag.

Tabell 1: Prosessen med datainnsamling

Respondent 1	Respondent 2	Respondent 3	Respondent 4
Intervju Refleksjonslogg Transkribering ordrett	Intervju Refleksjonslogg Intervjusammendrag	Intervju Refleksjonslogg Intervjusammendrag	Intervju Refleksjonslogg Intervjusammendrag
Oppfølgingsintervju Intervjusammendrag	Oppfølgingsintervju Intervjusammendrag	Oppfølgingsintervju Intervjusammendrag	Oppfølgingsintervju Intervjusammendrag
Løpende refleksjon over datainnsamlingsprosessen			

I det omfattende arbeidet med analysen av datamaterialet har jeg lagt vekt på å være våkent og reflekterende til stede i datamaterialet gjennom ca. et halvt år. Dette har bestått i gjentatte gjennomlesninger, omskrivninger og sammenligninger av respondentenes uttalelser. Jeg har valgt en tilnærming influert av Grounded Theory, der jeg har søkt å holde fokus på en sosialkonstruksjonistisk tilnærming når jeg belyser studiens forskningsspørsmål. Studiens hensikt er først og fremst er å beskrive et fenomen, og som følge av dette etablere ny teori ved å lete etter sammenhenger mellom ulike kategorier. Jeg har valgt gjennom selektiv koding å etablere to kjerne-kategorier for å samle de tema som naturlig hører sammen.

Grounded Theory ble utviklet av Glaser og Strauss (1967) som en metodikk innen sosiologien som motvekt mot de positivistiske strømninger som hersket på feltet i den tiden. Selve forskningen drives frem av innsamlede data, uten forutgående hypoteser eller problemstillinger. Hensikten er å skape mening av data, gjennom en metode der man hele tiden analyserer datamaterialet gjennom en komparativ prosess, for til slutt å komme frem til kjerne-kategorier som skal gi grunnlag for et teoretisk rammeverk som gir en relevant beskrivelse av virkeligheten (Creswell 2007). I senere arbeider har Strauss og Corbin (1998) utviklet en mer entydig og konsis

fremstilling av ulike faser i datainnsamling og analyse som gjør metoden lettere å anvende. Likevel er mye av metodikken i begge disse retningene grunnlagt i en ganske regelstyrt og lite fleksibel fremgangsmåte i analysearbeidet (Creswell 2007).

På bakgrunn av den åpne tilnærmingen i min studie, med vekt på dybdeintervjuer og søking etter å få frem beskrivelser av hverdagslige fenomener, har det vært hensiktsmessig å dra veksler på Grounded Theory slik det fremkommer hos Kathy Charmaz. Hun vektlegger refleksivitet og fleksibel struktur, som gjør det lettere å tilpasse til ulike studier (Creswell 2007). Hun lanserer et perspektiv preget av sosialkonstruksjonisme, som inkluderer betydningen av ulike realiteter og kompleksiteten av spesielle synspunkter og handlinger. Hun legger videre mer vekt på meninger, verdier, tro, følelser og folks antagelser enn på selve forskningsmetodene.

I henhold til den ovennevnte retningen av Grounded Theory gjennomførte jeg *initial koding* (totalt 34 initiale koder – jf. Vedlegg B), med inndelingen som følger gangen i intervjuene: *Veien inn – Livet i fosterhjemmet – Overgangen til voksenlivet – Spesielle utfordringer*. De initiale kodene skal i følge Charmaz utformes slik at de reflekterer handling (Charmaz 2006), fordi dette lettere stimulerer til nye måter å se dataene på før man går videre i analysearbeidet. I min studie har jeg i tillegg lagt vekt på beskrivelser av situasjoner, egenskaper og påstander. Charmaz (s. 50-55) opererer dessuten med fire ulike tilnæringsmåter for å utforme de initiale kodene:

- Ord for ord (alle ord føres opp som egne koder)
- Linje for linje (alle linjer føres opp som egne koder)
- Fra hendelse til hendelse (alle relevante hendelser føres opp som koder)
- ”In Vivo”- koding (alle respondentenes relevante og spesielle uttalelser føres opp som koder)

I min studie med fosterfedre har det vært naturlig å bruke *hendelsen* som den aktuelle analyseenhet, samtidig som en del av respondentenes litt spesielle uttalelser også er blitt benyttet. Det neste skrittet er å gjennomføre *fokusert koding* (Charmaz 2006), der det anbefales å ta tak i de mest signifikante eller hyppigst forekommende av de initiale kodene. Hun understreker videre at man ved fokusert koding kan gå på tvers

av intervjuene og sammenligne respondentenes erfaringer, handlinger og tolkninger. Fokuserte koder utvikles ved å sammenligne data med data. Ved å bruke denne fremgangsmåten med flere gjennomganger av lydopptak og nedskrevet materiale utkrystalliserte det seg seks mer overordnede begreper, som jeg fant sammenfallende for temaene i de initiale kodene. Samtidig var det viktig å formulere disse overordnede begrepene slik at de kunne fremstilles i et diagram og sikre oversikt og lesbarhet. Den videre prosessen besto i å se samlebegrepene fra den fokuserte kodingen mot hverandre. Var det hensiktsmessig å etablere ett eller flere overordnede begreper gjennom selektiv koding? Ved å etablere kjernekategoriene *Omsorgen* (kap. 4) og *Hjemmet som arbeidsplass* (kap. 5), fant jeg de kategoriene som best kunne fremstille og ta opp i seg det som ligger i studiens hensikt, og samtidig bidra til en fornuftig presentasjon.

3.2 Utvalget

Utvelgelsen av deltagerne i undersøkelsen er gjort ved hjelp av den personen som innehar funksjonen som koordinator for ungdomsfamiliene. Jeg ønsket å snakke med fedrene i fire av disse familiene. I og med at jeg ville gjennomføre en kvalitativ studie ble det naturlig å benytte et såkalt samhandlende utvalg (Wadel 1991) når jeg skulle ha tak i mine respondenter. Dette kan ses i kontrast til kvantitativt orienterte studier, der det er vanlig å benytte representativt utvalg og et større antall informanter eller respondenter.

Tre av respondentene hadde jeg truffet flere ganger tidligere gjennom gruppeveiledning i regi av Mjøsvoll, og en av disse tre hadde jeg samarbeidet med konkret gjennom at han tidligere fungerte som avlastningshjem for den ungdommen vi hadde i plassering. Informasjonsskriv ble sendt de fire aktuelle i januar, hvorefter jeg tok telefonkontakt og gjorde avtaler med hver enkelt gjennom en to måneders periode på våren. Alle som fikk forespørsel takket ja til å delta. Blant utvalgskriteriene var det viktigste selvfølgelig at de alle var menn. Videre var det hensiktsmessig at de alle hadde noen års erfaring med det å være fosterfar, og erfaring fra å ha andre ungdommer i huset enn sine egne. Dette så jeg på som

avgjørende for å få modne og reflekterte betraktninger rundt det å synliggjøre deres rolle. Det siste kriteriet var at de hadde erfaring med ungdommer som nærmet seg myndighetsalder, og således kunne bidra til å kaste lys over mulige dilemmaer knyttet til de unges overgang til utflytting og voksenliv. To av respondentene var utarbeidende i 100%-stillinger, mens to var hjemmearbeidende som selvstendig næringsdrivene i eller i umiddelbar nærhet av hjemmet. Totalt kunne respondentene vise til 11 ungdommer som de har eller har hatt i plassering – av disse var 2 gutter og 9 jenter. Alle hadde egne barn, der en hadde eldre barn som var utflyttet, mens de øvrige hadde hjemmeboende barn som i de fleste tilfeller var eldre enn fosterbarnet. Videre hadde samtlige erfaring med andre deler ved barnevernsfeltet (besøkshjem eller fosterhjem for yngre barn) før de inngikk avtale som ungdomsfamilie ved Mjøsvoll.

3.3. Å forske på egen rolle

Selve inngangsporten til feltet var for mitt vedkommende egen praksis som fosterfar og deltagelse i perioder som den mannlige parten i beredskapshjem og avlastningshjem i barnevernets regi. Hadde ikke jeg selv innehatt rollen, ville det antagelig ikke vært aktuelt for meg å forske på fosterfedres rolle. Dette blir således en forutsetning for det jeg gjør. På denne måten blir det derfor vanskelig for meg å unnlate å bringe inn egne erfaringer som grunnlag for de fortolkninger som gjøres i studien.

Det blir viktig hvilken tilnærming til forskerrollen jeg bruker når mine respondenter er fosterfedre som meg selv. Det kan være hensiktsmessig å betrakte konteksten som en form for feltarbeid i egen kultur (Wadel 1991), å starte hvor jeg selv befinner meg. Selv angir Wadel fordelene ved en slik tilnærming til forskerrollen at forskeren allerede har adgang, at han allerede har data og kan fortsette å bruke en rolle som han har innehatt i dagliglivet. Slik sett kan det altså være en fordel å være minst mulig annerledes enn deltagerne i undersøkelsen, både når det gjelder kjønn, status, rase etc. Men en betydelig svakhet ved å gå fram på denne måten vil være at man er en

del av det som studeres, og det blir vanskelig å oppnå kritisk distanse (Aadland 1997).

I tråd med Aadlands bemerkning om kritisk distanse opplevde jeg gjennom samtalene med respondentene at det å hele tiden være bevisst på forskerrollen og å holde en viss distanse, ble noe kunstig, og at det samtidig var med på å stenge for fosterfedrenes vilje til å meddele seg. Når jeg derimot bevisst delte litt av min erfaring og forforståelse, ved for eksempel å introdusere et spørsmål med å si at dette kan det kanskje virke litt rart at jeg spør om, men hvordan er det med det eller det, fikk jeg følelsen av mer og direkte kontakt med respondentene. Jeg kunne også bare stille spørsmålet, og så legge til at jeg vet en del om det å være fosterfar, men det er ikke mitt som er viktig her, det er viktigste er det *du* tenker, erfarer og føler. Når jeg delte mer av hva jeg tenkte og hva jeg var ute etter, fikk jeg også satt ord på en del felles erfaringer, noe som gjorde at kommunikasjonen gikk lettere. Noen ganger opplevde jeg at respondentene snakket om mange sentrale tema når vi hadde avsluttet intervjuet og var på vei til ta farvel. Som om interessen var blitt vekket gjennom samtalen. Dette prøvde jeg å forfølge i oppfølgingsintervjuet. Også i etterkant av oppfølgingsintervjuene var det en tendens til at respondentene hadde flere ting å komme med eller ville utdype det vi tok opp i intervjuet. Disse opplysningene valgte jeg imidlertid å ikke ta med som en del av datamaterialet.

Ved at jeg har samlet kunnskap på et felt jeg selv er en del av, mener jeg å ha kommet under huden på fosterfedrene på en annen måte enn om jeg ikke selv hadde hatt denne rollen. Selv om dette i bunn og grunn er antagelser, har kontakten med mine kolleger uansett gitt meg ny innsikt og belyst en del blinde flekker i egen bevissthet. Hans Skjervheim (2005) gjør oss oppmerksom på noe av det samme når han påpeker at samfunnsforskeren ikke er en nøytral observatør, men en aktør. Dette ser jeg som et argument ikke bare for en forsker som ser sin rolle som aktivt samhandlende med respondentene, men også som støtte for at forskeren kan være en del av det det forskes på.

Forskning i egne erfaringer handler ifølge Cato Wadel om å teoretisere over egne praksiserfaringer og å bevege seg fra praktisk til teoretisk kunnskap (Wadel 2006). I

studien har jeg tatt utgangspunkt i respondentenes beskrivelser av egen praksis, og sett disse i lys av aktuell forskning og mine egne erfaringer som fosterfar. Med et slik utgangspunkt blir det her snakk om teoretisering over kollegers praksiserfaringer, komplettert med mine egne erfaringer. Om det som kommer ut av arbeidet kan betraktes om ny teori eller som beskrivelser av praksis, kan være en fin balansegang. Uansett vil det særegne ved studien være at det blir gitt en stemme til aktører innenfor et fagfelt der de i liten grad har kommet til orde.

Marianne Gullestad tar forskerens rolle som aktør videre idet hun understreker betydningen av forskerens refleksivitet som et redskap for å gjøre forskningsprosessen mer transparent for både forskeren selv, forskningsdeltagerne og andre lesere. I refleksiviteten legger hun forskerens evne til å innta kritisk vurdering av egen forskning. Spesielt legger hun vekt på hvordan den kan anvendes og bringes tilbake til dem det blir forsket på (Gullestad 2005). For fosterfedrene i min studie kan det å være deltagende i forskning med en kollega bidra til å gjøre forskningen mer tilgjengelig og hverdagslig, og så blir det opp til meg i forskerrollen å bringe funnene i studien tilbake til dem de angår. En av fosterfedrene uttrykte seg slik om skillet mellom egen rolle og forskerrollen:

... Jeg kan si forskjellige ting om ungdommene, om hva som kjennetegner tillitsforhold og gjensidig respekt, og mange andre ting. Jeg vet ikke hvordan alt dette henger sammen, men det er vel det som er forskerjobben: å plukke det fra hverandre og sette sammen igjen slik at det får mening.

Dette er illustrerende for hvordan jeg i studien delte opp intervjumaterialet i mindre enheter, sammenholdt disse med hverandre ved å ta i bruk egne erfaringer og å utforme beskrivelser av forskningsfeltet som jeg fant dekkende.

3.4 Metodekritikk og etiske vurderinger

Et naturlig element i valget av metode er å tenke kritisk om effekt og begrensninger i forskningsprosjektet, og det er formulert en rekke innvendinger mot dagens intervjuforskning (Kvale 2007) som jeg ser kan ha relevans til egen prosjekt: En observasjon er at han ser at publiserte rapporter lett kan bli kjedelige samlinger av

intervjusitater og ikke overbevisende historier (aretorisk), og at dagens intervjuforskning produserer trivialiteter og ingen nevneverdig ny kunnskap. I dette ser jeg utfordringen som ligger i å skrive ned fosterfedrenes fortellinger slik at de blir spennende å lese, samtidig som de blir tro mot fortelleren. Ved å undersøke et felt der det fra før er lite dokumentert forskning, prøver jeg å unngå å produsere trivialiteter. Som nevnt tidligere er jeg i egenskap av forsker og fosterfar en del av det som skal studeres slik at det kan bli vanskelig med kritisk distanse (om dette skal etterstrebes). Det blir også viktig for meg å tenke gjennom den maktposisjonen det innebærer å være i forskerrollen, og at denne ikke misbrukes. Det kan for eksempel være fosterfedre som er uerfarne i sin rolle, slik at de kan føle underlegenhet og være opptatt av manglende kompetanse og erfaring.

I forberedelsen til intervjuene ble det utarbeidet en tematisk intervjuguide, som var ment å legge føringer for hvilke områder (tema) det var viktig å få belyst, ut fra studiens hensikt. I praksis ble intervjuguiden lite styrende, i den forstand at strukturen i intervjuene i stor grad tok retning av å beskrive kronologisk hva som hendte: hva som gjorde at de ble ungdomsfamilie, overgangen fra far til fosterfar og livet i fosterhjemmet. Først og fremst var det temaene *suksessfaktorer* og *begrensninger* som ikke ble spesielt berørt, men ut fra at jeg primært ønsket å få frem det fosterfedrene var opptatt av, legger jeg ikke avgjørende vekt på dette forholdet.

Det som heller ikke ble tatt opp i intervjuene, var hvilken type plassering de aktuelle fosterhjemmene hadde p.t., eller som de hadde mest erfaring med. Om plasseringen var blitt gjennomført med eller uten de biologiske foreldrenes samtykke, vil etter mine egne erfaringer ha mye å si for kontakten mellom foreldrene og fosterhjemmet, og det vil videre påvirke forholdet mellom den unge og fosterforeldrene. Selv om tendensen er at respondentene stort sett omtaler frivillige plasseringer, ville en bedre kartlegging av slike forhold i intervjusituasjonen i større grad ha kunnet belyse samspillet med biologiske foreldre. Der ikke annet er nevnt vil derfor utgangspunktet for studien være at det er snakk om frivillige plasseringer.

Når det gjelder etiske aspekter ved studien, har det vært av avgjørende betydning at alle respondentene har fått en skriftlig redegjørelse for hva det handler om, der jeg

har presisert nødvendig ivaretagelse av personvern, taushetsplikt og anonymisering, og at jeg har innhentet frivillig informert samtykke. Videre er det i tråd med krav fra Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) foretatt anonymisering av det i fortellingene som kan spores til de enkelte fosterfedre og ungdommer.

3.5 Studiens gyldighet

Ifølge Hummelvoll og Barbosa (1996) bygger en kvalitativ studies gyldighet på to hovedkriterier: intersubjektivitet og validitet. Med begrepet intersubjektivitet menes at det må være en grunnleggende og gjensidig forståelse mellom forsker og de personer forskningen gjelder. Validitet kan settes synonymt med holdbarhet, som i folkelig betydning av ordet innebærer at noe er troverdig. Det vesentlige med validitet er at forskningsresultater ikke må være preget av tilfeldighet eller vilkårlighet.

I denne studien er det intersubjektive aspektet ivaretatt ved at det ble gjennomført hovedintervju og oppfølgingsintervju med hver av respondentene før møtet med neste respondent. Hvert av intervjuobjektene leste gjennom det skrevne sammendraget fra hovedintervjuet og kunne komme med rettelser, oppklaringer og utdypinger til mitt intervjusammendrag. Dette var med på å sikre at forsker og respondent langt på vei fikk en felles forståelse av det som ble tatt opp i intervjuet. Dette opplevdes viktig, fordi de fleste av respondentene uttrykte tydelig usikkerhet i rollen som intervjuobjekt, en usikkerhet som ga seg mindre til kjenne i oppfølgingssamtalene.

Omsorg som begrep ble ikke tatt opp som eget tema i intervjuene. Likevel er omsorgen brakt inn som en kjernekategori (jf. kap. 4.3), og som bærer av mange av de holdninger, de egenskaper og den adferd som tar opp i seg fosterfedrenes beskrivelser. Når omsorgsbegrepet blir så sentralt i studien, er det jeg som forsker som fortolker og ser respondentenes uttalelser i lys av relevant forskning og mine egne erfaringer fra det å være fosterfar. Det ville kanskje blitt trukket andre konklusjoner om respondentene hadde fått være med i analyse- og drøftingsarbeidet,

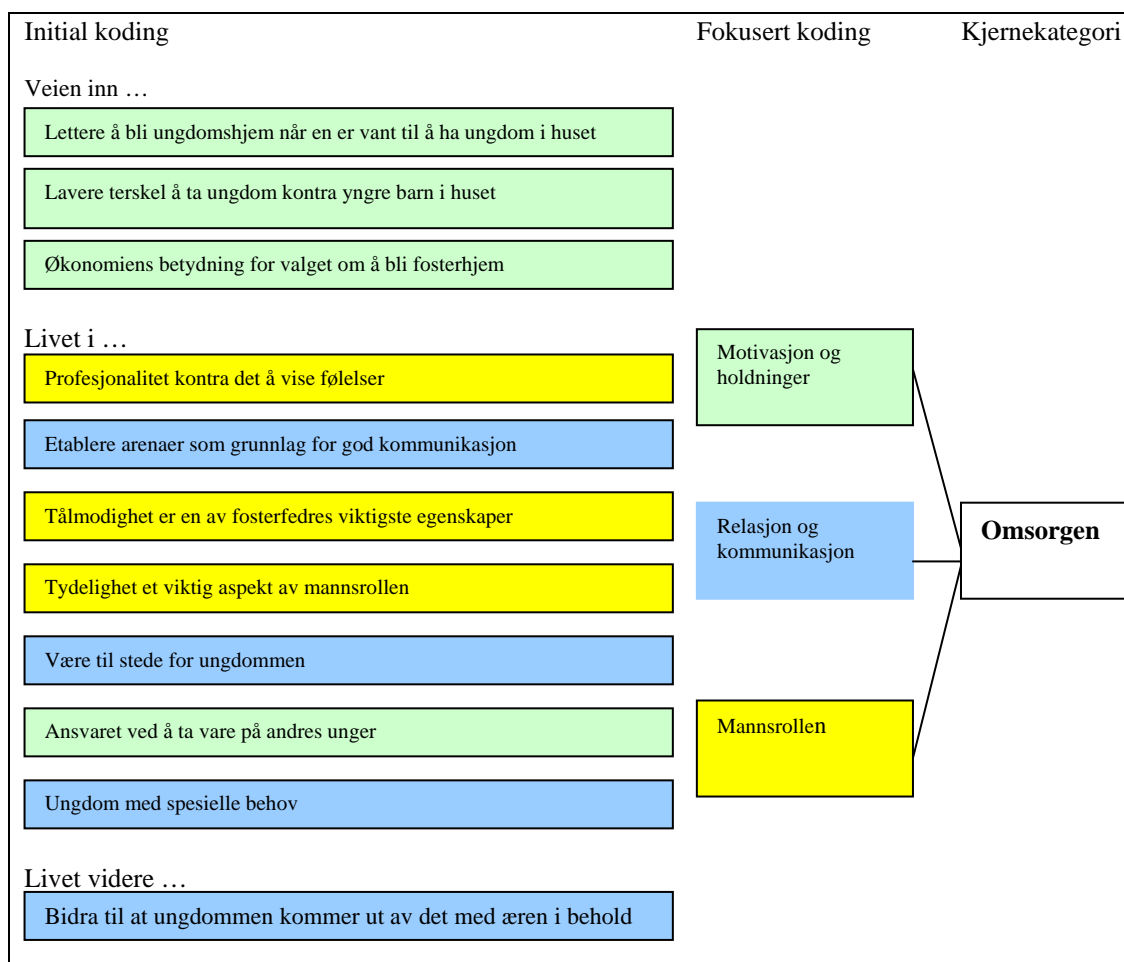
men det kan også ligge en grad av validering i at forskeren innehar samme rolle som dem det er blitt forsket på (jf. kap. 3.3).

3.6 Oppsummering

Kapitlet viser at metodevalget får stor betydning for studiens gjennomføring. Grounded Theory kan på mange vis betraktes like mye som en holdning til hva slags tilnærming en kan ha til forskningen, og ikke bare en oppskrift på de ulike trinn i selve forskningsprosessen. Det spesielle med å forske på egen rolle har en del utfordringer. Imidlertid er det åpenbare fordeler ved å ha lett tilgang til personer å intervju og god kjennskap til forskningsfeltet. Men det er viktig i denne typen forskning å være bevisst sin egen rolle, og etterleve de etiske standarder som finnes innenfor både personvern, taushetsplikt og anonymisering.

4 Omsorgen

Kapitlets første del inneholder en presentasjon av data i form av sitater fra intervjuene med fosterfedrene, som for å lette oversikten også er fremstilt i figur 1. Sitatene er knyttet sammen med mine egne kommentarer til det aktuelle tema, for å bidra til sammenheng og lesbarhet. Videre har jeg beskrevet overgangen fra initial koding til mer overordnede begreper via fokusert koding til kjernekategori *omsorgen*. Avslutningsvis gjennomføres en drøfting av sentrale begreper opp mot relevant forskning, der jeg i noen grad trekker inn mine egne erfaringer som fosterfar.

Figur 1: Initial og fokusert koding med overgang til kjernekategori

4.1 Fosterfedrenes beskrivelser

I bearbeidelsen av datamaterialet har det vært viktig å kategorisere på en slik måte at sentrale tema blir belyst på en mest mulig naturlig måte. En naturlig innfallvinkel til samtalene med fosterfedrene var å snakke om hvordan de ble ungdomsfamilie, hva som ble opplevd som viktig i selve driften av hjemmet og om den unges overgang til voksenlivet. Mye av fosterfedrenes beskrivelser dreier seg om ivaretagelse og om hvordan de etablerer og opprettholder et hjem der de på samme tid er både profesjonelle og vanlige foreldre. Det som er tatt med av fosterfedrenes beskrivelser under initial koding, representerer i utgangspunktet en aktiv handling, et standpunkt eller holdning til det å ta hånd om ungdommen (Charmaz 2006).

Veien inn ...

Lettere å bli ungdomsfamilie når en er vant til å ha ungdom i huset

Tre av respondentene hadde eldre ungdom i huset når de ble etablert som fosterhjem. Den fjerde hadde en eldre sønn fra et tidligere samboerforhold, som var bosatt hos moren. Det var tydelig en medvirkende faktor som bidro til at de ønsket en ungdomsplassering – og faktisk gikk inn på en avtale. Som en uttrykte det:

... vi har egne voksne unger nå. Og når jeg tenker lenger tilbake når de var mindre og krevde sitt, så var det grunnen til at vi ikke ble fosterforeldre da. Etter som de ble større og mer selvstendige, ble vi mer nysgjerrige på dette, og kom i kontakt med Mjøsvoll.

Det som kommer frem er ellers at det har vært et sterkt ønske fra den ene av partene om å gå inn som ungdomsfamilie, mens den andre på en måte har hatt en mer passiv men støttende rolle. Blant mine respondenter gir to uttrykk for å være den som ”har gått i bresjen”. Som en av disse uttrykker det:

... kanskje mye tilfeldigheter at det ble slik, men når en ser på samfunnsutviklingen og hvor oppjaget det har blitt, så er det behov for å bremse ned litt. Og til og med kanskje få gitt litt hjelp til ”de som ikke har noe valg”.

Lavere terskel å ta ungdom kontra yngre barn i huset

For fosterhjemstjenesten er det generelt vanskelig å rekruttere fosterhjem til de eldre barna. Det kan være flere årsaker til at en del familier likevel ønsker å knytte seg til ungdom kontra til yngre barn. En av respondentene har to utsagn som illustrerer dette:

... fordi jeg har en bevisst holdning til at det var ungdom jeg ville satse på, litt fordi det å ta imot yngre barn ville innebære tilknytning over mye lengre tid.

... føler også at jeg selv har mer til felles med eldre ungdom. Har i grunnen alltid kjent meg litt barnslig sjøl.

De fleste ungdommene som mine respondenter hadde i plassering for tiden, eller i tidligere plasseringer, var jenter, men det syntes ikke som kjønn var av særlig betydning for hvordan respondentene opplevde sin rolle og relasjon til ungdommene.

Økonomiens betydning for valget å bli fosterhjem

Bare en av respondentene uttrykte i klartekst at det økonomiske godtgjøringen var en avgjørende faktor for å etablere seg som ungdomshjem:

... Viktig at det fulgte med en økonomisk kompensasjon som gjorde at en av oss kunne jobbe ute, og en kunne være hjemme.

De øvrige var ikke like klare på dette, men indirekte ble dette synliggjort ved at de pekte på en del forutsetninger som var lagt til grunn for det tilbudet de hadde etablert. Enten er dette med økonomi ikke så viktig for fosterfedrene, eller så kan det være litt ubehagelig å være åpen på at dette er viktig. En annen av respondentene uttrykker seg slik:

... Om for eksempel økonomi blir den største drivkraften vil ungdommen raskt gjennomskue deg.

Livet i ...

Profesjonalitet kontra det å vise følelser

Jobben som ungdomsfamilie kan oppleves som en balansegang mellom det å være profesjonell og lønnet omsorgsyrer og å se seg selv i en rolle der følelsesmessig og personlig engasjement overfor en vanskeligstilt ungdom blir det viktigste.

Respondentene har mange utsagn som uttrykker holdninger til dette:

... Jeg synes at det (oppfølgingen av ungdommen) på en måte er litt brutalt, men for den (kona) som har den jobben så kan jeg på en måte skjønne det. Jeg synes det blir litt firkantet og litt for jobb-aktig. Du følger jo de regler og slikt som er rundt det, men jeg synes det er litt lite følelser med.

En annen respondent uttrykker seg slik om egne holdninger:

... Det er et sterkt ønske for meg at ungdommene skal ha det bra, og jeg tar dem med i aftenbønnen min.

Felles for alle respondentene er at følelser overfor ungdommene blir berørt i mange sammenhenger, selv om dette ikke er et selvstendig tema som intervjueren har brakt på bane. En nyanserer det "å bry seg" kontra det "å bry seg om" på denne måten:

... Det "å bry seg om" vil alltid være noe positivt. Det eneste negative i det kan være å bry seg for mye for noen en aldri ser igjen. Da kan det bli vondt for en selv. Det "å bry seg" kan ha negative elementer fordi det ikke er direkte knyttet til omsorg.

Ut fra det ovenstående synes det som om det å vektlegge det følelsesmessige og de myke sidene av omsorgen ikke nødvendigvis er knyttet til kjønn, men like mye til hvordan en inngår avtaler og fordeler arbeidsoppgaver.

Etablere arenaer som kan danne grunnlag for god kommunikasjon

I andre sammenhenger kan behovet for en egnet arena springe ut av nødvendigheten av å løse praktiske problemer. En respondent forteller om sin erfaring med en jente som han ofte ikke fikk kontakt med fordi hun var så urolig:

... Jeg fikk vite fra jentas mor at den beste måten å få henne til å roe seg på, var å ta henne med på en biltur. I en periode ble det daglige bilturer, og slik at turene ble en arena for samtale. Det var ikke mulig for henne å reise seg og gå. Dette ble en måte å komme inn til jenta på.”

I beskrivelsen av den daglige kontakten med ungdommene er respondentene gjennomgående opptatt av kvaliteten av kommunikasjonen og hvordan de kan jobbe for å forbedre denne. En av respondentene retter oppmerksomheten mot viktigheten av å skape dialog og styre unna konflikter, og uttrykker seg slik om kommunikasjon:
... Språket bør gå fra hjerte til hjerte. Og i det å styre unna konflikter legger jeg det å prioritere – dvs. ta opp de viktigste tingene.

Tålmodighet er en av fosterfedres viktigste egenskaper

Flere av respondentene forteller historier og episoder som i ulik grad beskriver hvordan tålmodighet som egenskap bidrar til å komme ut av vanskelige situasjoner til beste for både den unge og fosterfar. Mange av ungdommene beskrives som utprøvende i den forstand at de tester ut grenser og i hvilken grad fosterhjemmet er i stand til å stå stødig i vanskelige situasjoner. En fosterfar beskriver den møysommelige prosessen i det å ”hanke inn” en av ungdommene fra en kveld på byen:

... Vi hadde avtalt klokkeslett da hun skulle bli hentet. Da jeg kom var det ikke snakk om å bli med. Men jeg bare satt i bilen og ventet, ba henne sette seg inn når hun var klar. Måtte vente nesten to timer før hun satte seg inn og ble med hjem. I bilen hjem var det ikke mye snakk, men det siste hun sa før hun la seg var: ”Takk for at du venta”.

Samme fosterfar avslutter beskrivelsen av forholdet til jenta slik:

... Jeg kom inn til hjertet på henne etter omtrent et halvt år.

Tydelighet et viktig aspekt av mannsrollen

Tydelighet som egenskap hos fosterfar ble ikke berørt av alle de involverte, men noen hadde dette som noe av det viktigste i det å forholde seg til ungdom. Her ble tydelighet brukt for å illustrere typiske trekk ved mannlig omsorg, samtidig som det ble gjort distinksjoner til ungdommens biologiske foreldre som noen ganger kunne tjene som eksempler på utydelige foresatte:

... Tydelighet er et viktig aspekt av mannsrollen. Ikke bare den verbale tydeligheten med klar tale, men like mye ved å vise tydelighet gjennom å bry seg om. Dette kan dreie seg om oppmuntring, skryt og å skape en positiv grupperelasjon som gjør at det kan bli en slags "sammen er vi sterke"-opplevelse.

Det kommer også frem at tryggheten kanskje er det aller viktigste en fosterfar kan bidra til hos ungdommen, og at tydelighet gjennom ord og handling kan være et redskap for å oppnå trygghet. En av respondentene synliggjør dette slik:

... Jeg mener ungdommene trenger en tydelig mannsperson som er synlig for dem i dagliglivet. Kanskje også en liten fellesnevner for disse ungdommene er at de har manglet denne tydelige mannspersonen i oppveksten.

Alle ungdommene kommer til fosterhjemmet med en historie i bagasjen. Fraværet av en stabil omsorgsperson synes å være fremtredende i de historier knyttet til dette temaet. Som en fosterfar uttrykker det:

... Det er en historie om oppvekst hos en enslig mor, uten en stabil farsfigur, der moren mange ganger opptrer mer som en venninne enn en omsorgsperson med en voksenrolle. Kanskje derfor mange av dem søker til meg fordi de savner en som er annerledes, eller ser annerledes på en del ting.

Være til stede for ungdommen

Selv om respondentene har ulike roller i fosterhjemmet, og varierende syn på hva som er viktigst i relasjonen til ungdommene, er det tydelig at det å være til stede har betydning for samtlige. Imidlertid tolkes dette noe ulikt hos de enkelte. Som en fosterfar sier:

... Det viktigste er at de vet at du er der.

Tilstedeværelsen synes også for noen å inneholde et aktivt element ut over bare det å være fysisk til stede:

... Et eksempel kan være å ta seg tid til praten på kveldstid. Det kan også være det å bekrefte ting som er bra.

Ansvar ved å ta vare på andres unger

Ut fra to av fosterfedrenes uttalelser kan det synes som om den tyngende ansvarsfølelsen knyttet til det å ha andres barn i huset, oppleves annerledes i begynnelsen av fosterhjemskarrieren enn når man har drevet på noen år:

... Har hele tiden følt et stort ansvar ved det å skulle ta vare på andres unger, og har tenkt mye på om det skulle skje noe med dem. Var spesielt på vakt den første tiden.

En annen respondent er opptatt av fosterforeldres samfunnsansvar som noe selvfølgelig og grunnleggende, som også får konsekvenser for hvordan en tenker omkring oppdragerrollen:

... Som fosterforeldre har vi en 24-timers oppdragerrolle, ikke bare når vi er sammen med dem. Vi har vandrende mottagere rundt oss hele tiden. Ansvar er noe vi har, og ikke noe vi bare tar på oss.

Ungdommer med spesielle behov

Det er en gjengs oppfatning hos respondentene at ungdommene de har hatt i plassering, kan sies å ha spesielle behov, selv om det er store individuelle forskjeller. Enkelte av ungdommene kan også ha vært innom andre beredskapshjem eller fosterhjem, og da kan det by på ekstra utfordringer å etablere gode relasjoner og gjensidig tillit. En fosterfar som har erfaring fra flere plasseringer, forteller om ungdommer med en belastet bakgrunn og hva dette ledet til:

... Det er snakk om jenter som langt på vei har vært selvgående fra 11-12-års alderen, som er lokalkjente i småkriminelle og dårlige miljøer, og som har en

tendens til å søke til slike også etter at de er kommet i fosterhjemmet. Det har da vært mye jobb for meg som fosterfar å drive aktiv grensesetting.

Å drive fosterhjemmet innenfor definerte rammer, og sørge for at ungdommen etterlever familiens spilleregler, synes å noen ganger å by på utfordringer, men en av respondentene har i arbeidet med flere plasseringer over tid gjort seg sine erfaringer: ... *Jeg ser det som sentralt at ungdommen gis rom og tid og tydelige rammer. Det er viktig å fokusere på positive ting, senke skuldrene og ikke ta ting så sabla seriøst.*

En annen fosterfar er opptatt av hvordan han mener den offentlige omsorgen kan bli litt borte i en del tilfeller:

... Blir litt feil når fagfolkene som treffer ungdommene bare av og til definerer problemene. Er tidvis oppgitt over systemet og synes det er vondt å forstå. Litt slik som i helsevesenet at folk og unger blir sett på som tall og økonomi. Dette kan gjøre at noe av omsorgen blir borte. Det er jo vi i fosterhjemmet som er nært på ungdommen og kjenner ham best.

Flere av respondentene refererer til ungdommer de har hatt plassert som har en oppvekst preget av en fraværende eller dårlig fungerende far. En av dem uttrykker seg slik:

... Jeg mener ungdommen lett utviser skepsis til meg som fosterfar som følge av en oppvekst med en fraværende farsfigur, og gjennom hele tiden å måtte forholde seg til nye voksenpersoner.

For ham synes det vanskelig å forklare hvordan denne skepsisen kommer til uttrykk, men han reflekterer likevel rundt ulike reaksjonsmønstre som kan være forklarende:

... Synes kanskje det mest fremtredende er det å bli testet, samtidig som enkelte forsøker å så splid mellom meg og samboeren. Noen har respekt for meg bare gjennom mannsrollen, mens andre kan bli provosert.

Livet videre ...

Bidra til at ungdommen kommer ut av vanskelige situasjoner med ”æren i behold”

Alle respondentene forteller historier om situasjoner de har vært oppe i med ungdommene, der de som fosterfedre har måttet ta vanskelige valg. Det typiske ser ut til å være at de ved å reflektere over disse episodene nå i etterkant, ser alternative reaksjonsmåter hos seg selv som kanskje ville vært bedre for ungdommene. En av respondentene beskriver episoder i den første perioden de var fosterhjem:

... At for eksempel en ungdom stikker av var litt krise i begynnelsen. Nå er det også dumt, men vi hanker dem jo inn igjen uten at verden går i grus. Tror det er viktig å ikke sette ungdommene i en situasjon som gjør det umulig for dem å komme ut med æren i behold – å kunne ha en retrettmulighet.

En annen fosterfar gir eksempel på hvordan ungdommens stolthet kombinert med hans egne krav til ungdommen i ett tilfelle bidro til brudd og omplassering etter hennes eget ønske:

... Jeg mener ungdommens stolthet kan være et hinder for ungdommens mulighet for å klare seg. I dette konkrete tilfellet burde jeg nok selv hatt følehornene litt mer ute.

4.2 Begrepsdannelse ut fra fosterfedrenes beskrivelser

I den videre bearbeidingen av dataene har det vært naturlig å søke etter overordnede begreper som har i seg mange av de egenskaper som den initiale kodingen trekker frem. Det som går igjen i fosterfedrenes beskrivelser når det gjelder å forholde seg til den enkelte ungdom, er begreper som tillit, tydelighet, tilstedeværelse, romslighet og tålmodighet. Gjennom flere omskrivninger og omstruktureringer av datamaterialet var det ulike overordnede begreper som ”dukket opp”, men det falt etter hvert naturlig å legge dataene inn i tre samlebegreper som hver for seg favner det viktigste fra den initiale kodingen:

- Motivasjon og holdninger
- Relasjon og kommunikasjon
- Mannsrollen

I **motivasjon og holdninger** sorteres fosterfedrenes utsagn som handler om hva som innvirker på valget av å bli fosterhjem, og hva som kjennetegner holdningene som ligger bak det å overta ansvaret for andres barn. Samhandlingen mellom fosterfaren og ungdommen er beskrevet under **relasjon og kommunikasjon**, der det presenteres ulike innfallsvinkler og grep for å bidra til tillit og trygghet. Kategorisert under **mannsrollen** finnes de grunnleggende karaktertrekk, egenskaper eller adferd som fosterfar vektlegger i sitt møte med og i oppfølgingen av ungdommen.

Den videre prosessen med å utarbeide en kjernekategori besto i å sammenligne de av fosterfedrenes beskrivelser som naturlig falt inn i kategoriene etter den fokuserte kodingen, og viktige kjennetegn ved disse kategoriene. Gjennom disse rundene var det **omsorgen** som fremsto som den fellesnevner som best tar opp i seg det fosterfedrene beskriver. I samtalene med respondentene er ikke omsorgsbegrepet brukt eksplisitt av noen av de involverte. Likevel er mange av de begrepene og påstandene fosterfedrene lanserer, farget av en holdning som bærer preg av å gi av seg selv til en annen. At omsorgen, slik den her kommer til uttrykk, kan ha særpreg (tydelighet og romslighet), vil nok til en viss grad illustrere hvordan mannlig omsorg kan gis et ansikt som kan ha andre nyanser enn den kvinnelige eller feminine omsorgen. Ved bevisst å vektlegge omsorgen i bestemt form søker dette å beskrive viktige maskuline trekk ved denne typen arbeid.

Det som i størst grad er med på synliggjøre omsorgsaspektet ved fosterfedrenes holdninger og den praktiske tilnærmingen til fosterhjemsarbeidet, er relasjonen til ungdommen. Det er hovedsakelig i beskrivelsen av relasjonen at det blir mulig for fosterfedrene å sette ord på sitt bidrag til fosterhjemsarbeidet. Denne relasjonen farges videre av ulike faktorer som tid og motivasjon, samt av holdninger hos og bakgrunnen til både fosterfar og den enkelte ungdom.

4.3 Drøfting av omsorgen i lys av ulike perspektiver

Tittelen på oppgaven, *Sjåfør og vaktmester eller rollemodell og omsorgsperson* fikk sin form gjennom mine egne refleksjoner omkring erfaringer fra det å være fosterfar,

og hva som kjennetegner en fosterfars bidrag. Tittelen ble formulert på et tidlig stadium, i god tid før arbeidet med datainnsamlingen. Hva kjennetegner fosterfedrenes bidrag i fosterhjemmet, og hvordan beskriver de selv sin tilnærming til det å ta vare på en ungdom som ikke er deres eget biologiske avkom? Sentralt i å belyse omsorgsbegrepet i fosterfedrenes beskrivelser blir å gå veien om **relasjon** og **ansvar**. Innledningsvis drøftes fosterfedres ulike motiver for å etablere seg som ungdomsfamilie, belyst gjennom Goffman (1992) og Kvammen (2007). Videre blir det sentralt å se på innholdet i relasjonen i lys av "Jeg-du"-forholdet slik det problematiseres av Martin Buber (2007), og det Skjervheim (2005) er opptatt av i faren ved objektivisering av mennesket. Jeg vil referere til Cato Wadel (2006) i den videre drøftingen av relasjon som begrep og anvendelsen av relasjonell erfaring. Videre blir det nærliggende å belyse ansvaret som kan tillegges fosterfar som omsorgsperson, gjennom Knud Løgstrups (2000) refleksjoner og teoretisering knyttet til den etiske fordring i selve møtet med et annet menneske. Tilnærmingen til omsorgen gjøres ved å knytte respondentenes beskrivelser til teoretiseringen av omsorgsbegrepet slik det fremkommer hos Kari Martinsen (1991), Brandth og Kvande (2003), Kari Wærness (1992), Cecilie Basberg (1999) og Helge Svare (2009). Ungdommenes oppvekst uten far, og betydningen for fosterfars rolle belyses gjennom studier av Holter og Aarseth (1993) og Beisvåg (2000). Avslutningsvis vil jeg søke å se de faktorer som jeg tolker inn i respondentenes beskrivelser av omsorgsutøvelse i lys av begrepene *systemverden* og *livsverden*, slik det fremstilles av Habermas (1999), og videretolkes av Karen Jensen (1995) gjennom begrepene *ekspertkunnskap* og *hverdagskunnskap*.

4.3.1 Motivasjon og holdninger

Grunnen til at enkelte av oss går inn på en arena som innebærer den krevende jobben det er å ta hånd om og følge opp ungdom med en broket bakgrunn, er sammensatt. Respondentene gir i intervjuene uttrykk for at det både er et økonomisk motiv og et ønske om å bidra overfor vanskeligstilte. Selv om det er store forskjeller mellom hvordan ulike fosterhjem er lønnet, er det de senere årene skjedd en generell økning i den økonomiske godtgjøringen til både vanlige fosterhjem og ungdomsfamilier. Selv

om økonomi ikke ble særlig berørt i intervjuene, uttalte en av respondentene: ”*Om økonomi blir den største drivkraften, vil ungdommen raskt gjennomskue deg.*” Det er følgelig ikke uten betydning hvordan fosterforeldrene kommuniserer med fosterbarnet om lønn, godtgjøring og andre betingelser. Hvis jeg tar tak i det ytterpunktet som sier at lønnen egentlig er hovedmotivet for å drive fosterhjem, kan det være nyttig å benytte Goffmans (1992) beskrivelse av *idealisering* som en type rolleopptreden. Han betegner idealisering som det å gå inn i en rolle med vikarierende argumenter. Om fosterfedre i første rekke har det økonomiske som underliggende motivasjon for å etablere seg som fosterhjem, men tilkjenner for omverdenen viktigheten av å hjelpe en utsatt gruppe, innebærer dette ifølge Goffman en idealisering av rollen. Ut fra denne tankegangen kan også fosterfars ”opptredener” overfor ungdommen ta form av en idealisert væremåte, for å få publikum (fosterbarna) til å tro at hans forhold til dem er av mer ideell art enn den faktiske er. Det er vel i en slik situasjon fosterforeldre står i fare for å bli gjennomskuet, miste tilliten hos ungdommen og få en kort karriere som fosterforeldre.

En fosterfar legger vekt på en grunnholdning som innebærer at ”*Jeg har alltid brydd meg om menneskers ve og vel*”, når han omtaler sine motiver for å gå inn i fosterhjemsarbeidet. Denne, og lignende holdninger, er det som går igjen når respondentene blir bedt om å sette ord på egne holdninger. Men samtidig ble det også uttrykt en praktisk side av dette ved at det gjennom økonomisk kompensasjon gjør det mulig for en av partene å være hjemme.¹ Det synes som om de fleste som etablerer seg som fosterhjem, har en grunnholdning av idealisme, kombinert med en praktisk måte å innrette familielivet på. Dette gjør at de både kan være mer til stede for egne barn, være støttepillarer for utsatt ungdom og samtidig trygge økonomien. Lundstøl (1999) påpeker i boken *Kunnskapens hemmeligheter* det han kaller den praktiske kunnskapen og dømmekraftens betydning for våre handlinger. Å gjøre et valg som innebærer mange års involvering i et annet menneske, kan med utgangspunkt i Lundstøls teoretisering omkring praktisk kunnskap være en handlig som er fundert på tidligere erfaringer med både egne og andres ungdommer.

¹ På lik linje med beredskapshjem blir det som oftest stilt krav om at en av de voksne i ungdomsfamilien ikke kan ha annen jobb (Johansson 2007 i Fosterhjemshåndboka).

Barnevernets behov for å etablere omsorgstiltak utenfor hjemmet (innbefattet fosterhjem) har økt de senere år (Lichtwark 2009). Rekruttering av kompetente fosterhjem er og blir en viktig oppgave. I denne konteksten kan det være nyttig å vurdere hva som gjør at fosterfedre vil ta på seg en slik oppgave, og hva som kan og bør vektlegges i rekrutteringsarbeidet. Det kan ha betydning at fosterfedre har erfaring fra oppdragelse av egne barn og ungdommer før de etablerer seg som ungdomsfamilie. Det synes som om menns oppfatning av omsorgsarbeid endres etter at de er blitt fedre og har praktisert ulike deler av farsrollen (Svare 2009). Selv om Svare primært ser dette i forhold til menns holdninger til å utdanne seg innen et omsorgsykke (sykepleien), ser jeg det som et moment i det å føle seg kvalifisert også for fosterhjemsarbeidet. Alle respondentene i min studie har egne barn og refererer i stor grad til disse når de omtaler sitt forhold til fosterbarnet. I et slikt perspektiv kan fosterfedrene sies å handle ut fra erfaringsbasert kunnskap.

4.3.2 Relasjon og kommunikasjon

Hos Buber (2007) ses "forholdet" som noe grunnleggende som eksisterer som en tilstand. Han poengterer viktigheten av "å være i forholdet", og er kritisk til den funksjon som går ut på å erfare og bruke. Dette skjer, sier han "som oftest gjennom en nedsettelse av menneskets forholdskraft." I dette ligger at Buber er kritisk til den delen av samfunnsutviklingen som innebærer forbruk og tingliggjøring. Et par av respondentene ser også med et kritisk blikk på samfunnsutviklingen, og ser behovet for å bremse ned litt, og kanskje få gitt litt hjelp til "dem som ikke har noe valg." Videre beskriver fosterfedrene selv hva de ser som arenaer for god kommunikasjon, eller det å bare være til stede for ungdommen. De er opptatt av kvaliteten av kommunikasjonen, og at denne er nær knyttet til en egnet arena. For å skape god kommunikasjon er det nødvendig, som en uttrykker det, at "*språket må gå fra hjerte til hjerte*". Men dette krever både menneskekunnskap generelt og erfaring fra å forholde seg til ungdom spesielt. En innfallsvinkel kan være den enkle løsningen som springer ut av det å finne løsningen på et praktisk problem (praten under bilturen), og gjennom dette etablere en arena som gjør det lettere å kommunisere uten forstyrrelser utenfra og ikke ha muligheten til å fjerne seg. Det kan også etableres verdifull

kontakt gjennom det ”å bare være til stede”. Dersom det å være til stede innbefatter ”å være til stede for den andre”, kan det etter mitt syn falle inn under det som Buber klassifiserer som en vesenshandling der den andre ses som et subjekt.

Noenlunde samme innfallsvinkel har Wadel (2006) når han teoretiserer rundt *relasjonen* som begrep, og knytter dette til adferd ved å poengtere at relasjonell erfaring kan sies å være erfaring hvor vi ser sammenhenger mellom vår egen adferd og andre menneskers adferd. Fosterfedrene viser til at de ungdommene de har i plassering hele tiden har måttet forholde seg til nye voksenpersoner. Dette handler om ungdommer som kanskje har vært innom ett eller flere fosterhjem tidligere, og i hvert av disse har det vært en ny setting å etablere seg i: Lærere og klassekamerater, saksbehandlere i barnevernet, tilsynsfører, advokat - i tillegg til nye søsken og fosterforeldre. Hvordan kan en slik bakgrunn påvirke ungdommenes erfaring med relasjon til andre, eller spesielt relasjonen til voksne? En fosterfar ga uttrykk for sin opplevelse av forholdet til ungdommen med følelsen av å bli testet, og at enkelte forsøker å så splid mellom ham og samboeren. Noen viser ham respekt som mann, mens andre ungdommer blir provosert. Wadel refererer til andre forskere når han vil synliggjøre hvor vanskelig vi har for å sette relasjonen i fokus: *”Til og med når vi mener å sette relasjoner i fokus, er det de som relaterer heller enn relasjonen som vi fokuserer på. Sagt på en annen måte, vi fokuserer på ”endene” i relasjoner snarere enn på selve relasjonen.”* (Bateson og Bateson 1987 i Wadel 2006, s. 15). Det som forbinder, er som Wadel sier ikke lett å sette navn på, og vi blir ofte svar skyldig når vi blir bedt om det, fordi vi mangler relasjonelle begreper. I et av intervjuene var en fosterfar opptatt av forholdet til ungdommene, der han vektlegger det å skape en positiv grupperelasjon som gjør at det kan utvikles en slags *sammen er vi sterke*-opplevelse. En slik holdning kan etter mitt syn være med på å utvikle begreper som kan beskrive relasjoner som fosterfedre står i, og som har i seg elementer som kan være konstruktive i det å bidra positivt for ungdommer i fosterhjem.

Ansvar handler i bunn og grunn om å respondere på de krav som blir stilt til oss (Heberlein 2008). Dette utdyper Knud Løgstrup (2000) videre når han hevder at hvert møte med et annet menneske stiller etiske krav til oss, nemlig å ta ansvar for den tiltro som hvert møte med et annet menneske innebærer. Når da en av

fosterfedrene omtaler ansvaret han har i det å ta vare på andre folks unger, påpeker han at det er noe vi har og ikke noe vi kan velge bort. Underforstått blir da de foreldre som velger bort ansvaret å betrakte som ansvarsløse, eller de blir definert av systemet som ansvarsløse når det blir gjort et vedtak om omsorgsovertagelse. I forlengelsen av dette får også makten en betydning, makten som ligger i den gjensidige påvirkningen vi har i møtet med hverandre. Løgstrup understreker at denne makten er årsaken til vårt ansvar, og jo mer makt vi har, jo større er ansvaret. Hvis vi tenker på ungdommer som er tatt hånd om av barnevernet, blir utsattheten en viktig dimensjon. Da blir det nærliggende å tenke at jo mer utsatt et individ er, jo større er vårt ansvar for vedkommende. Min makt og mitt ansvar vokser proporsjonalt med avstanden mellom meg og den andre (Heberlein 2008). I lys av dette blir det viktig hvordan en som fosterfar er bevisstgjort på betydningen av den maktposisjon han innehar i forhold til ungdommen, og at makt både kan brukes og misbrukes.

Bør for eksempel en fosterfar som bevisst går inn og tar på seg et oppdrag for statlig barnevernstjeneste gjennom å drive en ungdomsfamilie, være mer ansvarlig og mer bevisst på sitt ansvar enn andre fedre? Det fremkommer fra intervjuene at fosterfedrene refererer til ansvaret som tyngende i den første fasen av det å etablere seg som ungdomshjem:

"... har tenkt mye på om det skulle skje noe med dem. Var spesielt på vakt den første tiden."

"... at for eksempel en ungdom stikker av var litt krise i begynnelsen."

Dette kan illustrere noe som kanskje kan sies å være kjernen i det å være i foreldre- eller oppdragerrollen, nemlig at det til det ubegrensede ansvar svarer den hvileløse bekymring (Løgstrup 2000). Fosterfedrene uttrykker ikke i klartekst om ansvaret for fosterbarnet kjennes annerledes enn ansvaret for egne barn. Men det kan tyde på at det å ta vare på andres barn har noe forpliktende over seg som følger av det å ta på seg et oppdrag i regi av statlig barnevern, at man har inngått en formell avtale og dermed er ansett som kompetent – dvs. innehaver av de nødvendige kvalifikasjoner. Ansvaret for egne barn kan i større grad knyttes til det moralske ansvar i den forstand

at hvem som helst i utgangspunktet kan sette barn til verden, uten at noen vurderer skikketheten av evnen til ivaretagelse.

4.3.3 Mannsrollen

Det er nærliggende å stille spørsmålet om det gir fosterfar utvidet ansvar om en definerer fravær av farsfigur som det å være mer utsatt? Børge Beisvåg (2000), har i sin studie intervjuet åtte gutter i alderen 17-28 år om det å vokse opp uten far. Disse guttene har i lengre perioder av oppveksten hatt liten eller ingen kontakt med far, og ingen av dem hadde hatt en annen stabil farsfigur i hjemmet. Men det han rapporterer, er (s. 96-100):

- Disse guttene oppfatter seg selv som mer selvstendige enn mange jevnaldrende.
- Det å vokse opp med mor har lært dem å vise omsorg, og for dem blir ikke det å vise omsorg oppfattet som noe negativt.
- Guttene savner ikke nødvendigvis sin egen far, det er mer det bildet de har skapt av den ideelle far. De ønsker selv å ikke bli fraværende fedre.

Studien til Beisvåg konkluderer ikke med at de som deltok i studien, var mer utsatt enn annen ungdom. Selv om de fleste av de ungdommene som er eller har vært i plassering hos de fire deltagende fosterfedre, er jenter, kan det være at noen av konklusjonene fra Beisvågs studie har gyldighet også for ungdom i ulike barnevernstiltak. Tilknytningen til fosterfar og hans relasjon til ungdommen vil farges av både ungdommens bakgrunn, hvordan ungdommen inkluderes i fosterhjemmet og fosterfars rolle i hjemmet. Et par av respondentene gir blant annet uttrykk for at ungdommene ofte kan opptre som svært selvstendige for sin alder, men at de samtidig er lite kritiske til hva de involverer seg i. En kompliserende faktor kan også være at de fleste av ungdommene har vært innom flere familier, og har måttet forholde seg til mange voksenpersoner av begge kjønn, slik at de ikke blir naturlig med en direkte sammenligning til Beisvågs studie.

Fosterfedrene gir ulike beskrivelser av hvordan ungdommene forholder seg til dem, og hva de mener særmerker seg fordi de er i manssrollen. En peker på den unge jenta som gjennom oppveksten har et slags venninneforhold til sin mor, og forklarer dette som grunnen til at de søker til ham som den trygge voksenperson de har manglet. En annen fremhever den unge guttens skepsis til ham som fosterfar, som han grunngir med følgene av ungdommens oppvekst uten far. Slik det her fremstilles, har også fosterfedrene vanskeligheter med å forklare i hvilken grad ungdommene er preget av at far har vært fraværende i oppveksten. Selve temaet kan det også være vanskelig å drive forskning på, fordi det kan virke støtende på mange enslige mødre som lett kan stemples som dårlige forsørgere ved at oppmerksomheten blir rettet mot at barna ikke får det de trenger i oppveksten, bare ved at far ikke er til stede. Flere nordiske studier har funnet at enslige forsørgere (primært mødre) er overrepresentert i barnevernssystemet slik Egelund et al (2008) påpeker (ifølge Lichtwarck 2009, s. 52). NF-rapporten (Lichtwark 2009), som baserer seg på intervjuer med 723 familier som har vært i kontakt med barnevernet, viser til at de barna som er i kontakt med barnevernet, som oftest bor med mor (43,5 %), mens betydelig færre bor med mor og far (18,2 %). Samtidig er det vanskelig å utelukke sosiale og økonomiske forhold når effekt av en oppvekst uten far skal synliggjøres. At mange enslige forsørgere har mindre å rutte med enn familier med både mor og far, er en tendens også i Norge. Når far er fraværende i oppveksten blir det mannlige relasjonsarbeidet i mindre grad enn hos kvinner, preget av nærhet og kontinuitet. Holter og Aarseth (1993) er opptatt av det faktum at barna da for en stor del må skape bilder eller ideer av den mannlige relasjonen, som de benevner som *oversettelsesperspektivet*. På denne måten forklarer de viktige trekk ved barnas utvikling i oppvekstforhold der de har hatt liten kontakt med menn, og fremhever at barna kan preges av et idemessig forhold til mannlighet, og gjerne med negativt fortegn fordi faren ikke representerte noe positivt. Guttene får større problemer enn jentene i oppveksten etter hvert som oversettelsen blir viktigere. Ett eksempel kan være hvordan ungdommene presterer i skolesammenheng. Holter og Aarseth bygger sin fremstilling i stor grad på internasjonal forskning fra 1980-tallet, og har samtidig oppmerksomheten mest rettet mot gutters oppvekst uten far. Uansett er tilgangen til forskning på temaet begrenset, og det komplekse i oppvekstvilkårene til barn i barnevernstiltak gjør det umulig å skille ut hva som forårsaker det ene eller det andre. Men likevel vil det ha betydning at menn i

fosterfamilier er seg bevisst bakgrunnen til de ungdommene de huser, og hvordan de i egenskap av mansrollen kan bidra til tillit og trygghet, uavhengig av i hvilken grad vi bruker merkelappen *utsatt ungdom*.

Omsorg er, slik vi bruker det som begrep i vår kultur, noe som forbindes sterkere med kvinner enn med menn. Menns omsorg settes gjerne i forbindelse med formålsrasjonalitet ledsaget av kalkyler, analyser og problemløsninger, mens kvinners omsorg ses på som styrt av emosjoner og intuisjon (Martinsen 1991). Et alternativ kan være å se menns og kvinners omsorg mer løsrevet fra det biologiske kjønnsbegrepet, gjennom å konsentrere oppmerksomheten om det som defineres som feminine og maskuline verdier og hvordan disse endres (Brandth og Kvande 2003). En av fosterfedrene, som definerer kona som ”driftsansvarlig” i ungdomsfamilien, uttrykker sin bekymring for at oppfølgingen av ungdommen blir for firkantet og jobbaktig, og med litt lite følelser involvert. I dette tilfellet blir kona den som representerer formålsrasjonaliteten, mens mannen, som en slags assistent ikke er helt komfortabel med situasjonen, men støtter kona lojalt. Dette kan forstås i tråd med Sørensens (1985) poeng om at en ikke skal undervurdere arbeidsoppgavenes betydning og arbeidets organisering i forhold til kjønn.

Videre kan omsorg og kjønn betraktes ut fra skillet mellom omsorgsarbeid og omsorgsfulle handlinger, og at det å opptre omsorgsfullt ikke er reservert det ene kjønn (Basberg 1999). Basberg, som samlet empirisk materiale fra samtaler med mannlige og kvinnelige voktere i et kvinnefengsel, så ikke tydelig forskjell på menns og kvinners arbeid i det å yte omsorg, men det var en markant forskjell ved at kvinnene lettere kunne sette ord på sine omsorgsfulle handlinger. Dette kan også brukes til å forstå det faktum at fosterfedrene i min studie i liten grad bruker omsorgsbegrepet i sine beskrivelser av sine handlinger. Men i stedet bruker de hyppig begreper som tålmodighet, tilstedeværelse og tillit når de skal sette merkelapp på den jobben de gjør. Dette gjør etter mitt syn ikke handlingen eller holdningen mindre omsorgsfull.

En fosterfar forteller om en episode da han hanket inn en ungdom ute på byen gjennom det å være til stede og vente i bilen til jenta ble med frivillig – en prosess

som tok flere timer. Han sammenfatter jobbingen med jenta slik: ”... jeg kom inn til hjertet på henne etter omtrent et halvt år.” Tålmodighet som egenskap kan ikke i seg selv ses som tilstrekkelig til å bli klassifisert som omsorgsarbeid slik det defineres hos Wærness (1992). Da gir det mer mening å etablere en forståelse av hvordan omsorgen kommer til uttrykk, gjennom hvilke handlinger og på hvilken måte (Basberg 1999). I tråd med dette kan det tenkes at det i tradisjonelt omsorgsarbeid som utøves i profesjonene utføres handlinger som ikke er omsorgsfulle, mens det derimot kan ytes god omsorg på andre arenaer som ikke offisielt klassifiseres som omsorgsarbeid. Et eksempel på dette er tilstedeværelsen, som en respondent uttrykker: ”... det viktigste er at de vet at du er der.”

Er fosterfedre i grenselandet mellom kontroll og omsorg, der de i tilfelle av tvungen plassering opptrer som barnevernets forlengede arm (Ericsson 1996)? Selv om Ericsson fokuserer på barnevernsarbeideren, kan fosterfar til en viss grad oppleve å være i et spenningsfelt gjennom å ta på seg et oppdrag i regi av statlig barnevern samtidig som han er en vanlig familiefar. En fosterfar illustrerer dette ved å vise til nødvendigheten av å drive aktiv grensesetting overfor en ungdom som oppsøker småkriminelle og dårlige miljøer. Å følge opp egne barn eller fosterbarn innebærer alltid en grad av grensesetting. Når fosterforeldre har inngått en avtale med barnevernstjenesten om å drive ungdomsfamilie, er det imidlertid føringer som tilsier at fosterhjemmet står ansvarlig overfor og rapporterer til barnevernet. Følgelig vil en fosterfars omsorgshandlinger alltid inneholde et element av kontroll.

Gilligan (2000) peker på noen faktorer der fosterfedres bidrag kan ha spesifikk betydning: I og med at mange ungdommer i barnevernet har manglende eller negativ erfaring med menn (Lichtwarck 2009), vil selve muligheten for emosjonell tilknytning til en fosterfar kunne ha gunstig effekt. I tillegg påpeker Gilligan fosterfedres rolle som mentorer, i den forstand at de er døråpnere for eller bidrar til ungdommens deltagelse i ulike fritidsaktiviteter. Selv om ikke alle fosterfedrene jeg snakket med, kunne vise til et aktivt engasjement i ungdommens aktiviteter utenom hjem og skole, er dette en arena der mange fedre tradisjonelt er mer aktive enn mødrene. Det kan også være en forklaring at deltagelse i barns eller fosterbarns

aktiviteter avtar noe med alderen, i den forstand at yngre barn naturlig har flere aktiviteter med foreldredeltagelse enn ungdommer i 17-18-årsalderen.

Hva slags omsorg er det fosterfedre driver? Er det *hverdagskunnskapen* eller *ekspertkunnskapen* (Jensen 1995) som danner basis for de omsorgshandlinger fosterfedre utfører eller er delaktige i? Om vi, som tidligere nevnt, legger til grunn at fosterhjemmene er barnevernets forlengede arm, vil noen av de oppgavene fosterfedre utfører ha preg av ekspertkunnskap. Det er konkrete forhold i en avtale mellom fosterhjemmet og barnevernet som må følges opp, det er faglige og etiske retningslinjer og rutiner for veiledning og oppfølging. Dette blir da, slik Karen Jensen ser det, et eksempel på den offentlige omsorgen, der hun trekker likhetspunkter med *systemverdenen* slik den formuleres hos Habermas (Habermas 1999). I en slik kontekst er omsorgen representert ved den instrumentelle fornuft, der systemet gjennom sine offentlige ansatte står for oppfølging og ivaretagelse.

Det er lett å se ungdommer i ulike barnevernstiltak som individer som gjennom et offentlig regelverk (barnevernloven) blir tatt hånd om i situasjoner der den private omsorgen har smuldret opp. En fosterfar sier noe om forholdet til saksbehandlere i barnevernet – at han ofte gjør ting etter eget hode til tross for at ekspertene i barnevernet sier noe annet. Han begrunner dette med at ”*Det er jo vi i fosterhjemmet som er nært på ungdommen og kjenner ham best*”. I dette ligger en slags mistro til det kommunale barnevernet ved å gjøre ting litt på tvers av hva fagpersoner og øvrighet sier. Nettopp fordi barnevernet befinner seg i et krysningpunkt mellom makt og omsorg, blir det dobbelt viktig at fosterfedre er seg bevisst sin egen fungering i feltet. Det vil i de fleste tilfeller være nødvendig med fagpersoner som ikke har nærkontakt med ungdommen til daglig som tar en del vanskelige avgjørelser. Dette vil i noen situasjoner kunne avlaste fosterhjemmet for en del konflikter, ved å vise til at det er noen utenfor familien som har bestemt eller satt grensene. Samtidig er det viktig at fosterbarn opplever å være en del av en vanlig familie, der handlinger styres med henvisning til normer, verdier og tradisjoner fremfor faguttalelser med basis i lovverk og nasjonale føringer. Som det fremkommer hos Habermas, skal språket og den kommunikative fornuft danne basisen for en *livsverden* der det også skal være rom for refleksjon. I denne sammenheng mener jeg det refleksive aspektet blir

spesielt viktig i de tilfeller der barnevernets eksperter og fosterfedres sunne fornuft kommer på kollisjonskurs. Korrigering og faglig funderte innspill vil være viktig for både fosterfedre og andre aktører innen barnevernet, som basis for å utøve gode omsorgshandlinger.

4.4 Oppsummering

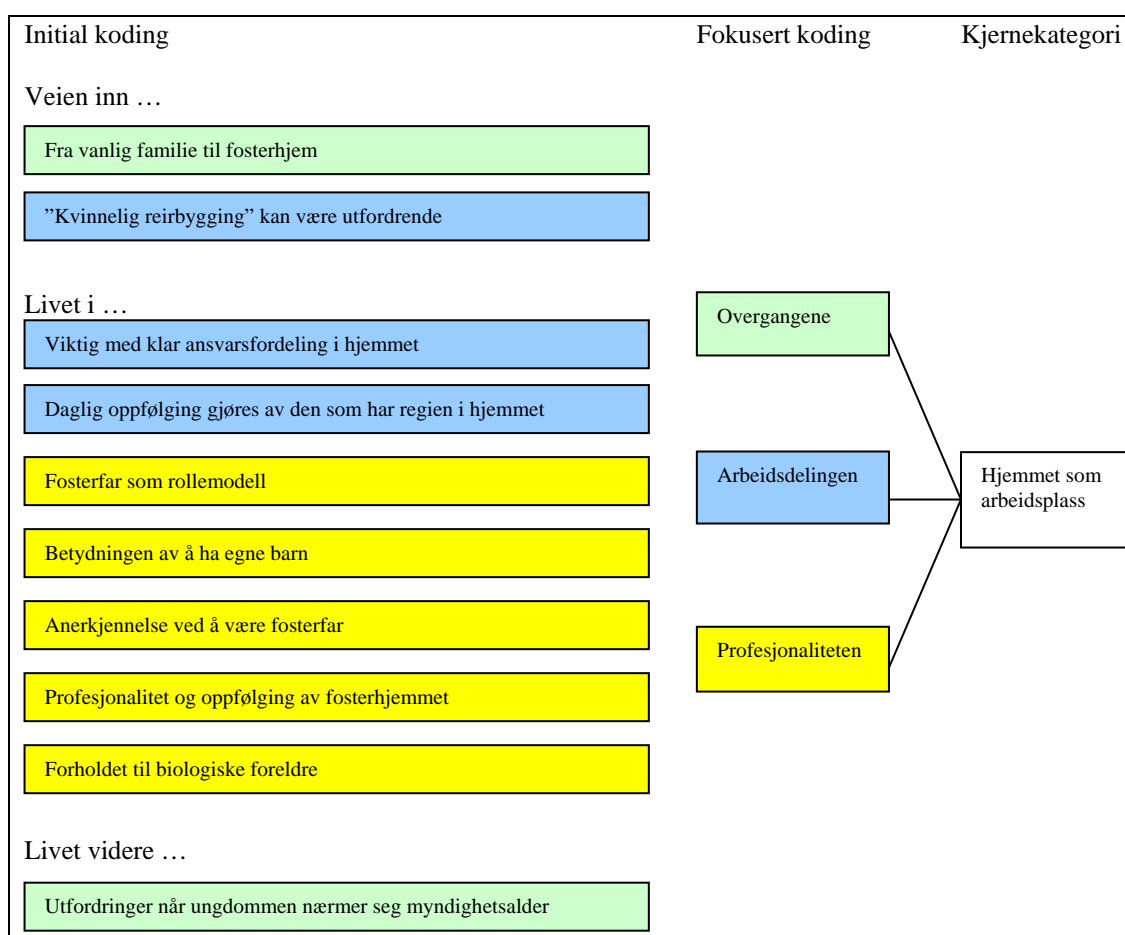
Det fremkommer i dette kapitlet at fosterfedrene synliggjør og setter navn på relasjonene til ungdommene. Omsorgen viser seg alltid gjennom det å forholde seg til et annet menneske, og fosterfedrene gir gode og virkningsfulle bilder på hva som er omsorgsfulle handlinger. Fosterfedrenes ansvar inneholder noe mer enn det å ta vare på ungdommer med en vanskelig oppvekst. Familie, nettverk og lokalsamfunn ser også ut til å være innbefattet i ansvarliggjøringen. En av respondentene trekker dette videre ved å understreke at alle vi som er fedre har et ansvar, også i et samfunnsperspektiv.

En fosterfar knyttet følgende kommentar til det å bli ungdomsfamilie:

”Når jeg tenker tilbake på det å få de første ungdommene i hus, hadde jeg en følelse av å være et helt menneske. Et sterkt bilde for meg på hva fosterhjemsarbeid dreier seg om.”

5 Hjemmet som arbeidsplass

Kapitlets første del inneholder en presentasjon av data i form av sitater fra intervjuene med fosterfedrene, som for å lette oversikten også er fremstilt i figur 2. Sitatene er knyttet sammen med mine egne kommentarer til det aktuelle tema, for å bidra til sammenheng og lesbarhet. Videre har jeg beskrevet overgangen fra initial koding til mer overordnede begreper via fokusert koding til kjernekategori *hjemmet som arbeidsplass*. Avslutningsvis gjennomføres en drøfting av sentrale begreper opp mot relevant forskning, der jeg i noen grad trekker inn mine egne erfaringer som fosterfar.

Figur 2: Initial og fokusert koding med overgang til kjernekategori

5.1 Fosterfedrenes beskrivelser

Det av fosterfedrenes beskrivelser som umiddelbart er fremtredende når det gjelder hjemmet som arbeidsplass, vektlegging av ulike roller og funksjoner er ført opp som aktive handlinger eller holdninger i den initiale kodingen (Charmaz 2006). For å ha en hensiktsmessig struktur i presentasjonen er beskrivelsene som i kap. 4 ordnet kronologisk med: *Veien inn – Livet i – Livet videre.*

Veien inn ...

Overgangen fra vanlig familie til fosterhjem

Samtlige respondenter beskriver beslutningen om det å bli fosterhjem som en veloverveid handling som begge har villet. Likevel er det ulike beskrivelser av hvordan de som menn opplever overgangen fra vanlig familiefar til fosterfar. En beskriver det på denne måten:

... Den store forskjellen ved å gå over til å bli fosterhjem var at vi mistet en del av vår frihet. Samtidig var jeg frustrert over at dobbeltsenga og soverommet vårt ble omgjort til et slags evalueringsmøterom. Bekymring over at dette kunne påvirke forholdet vårt over tid.

En annen respondent beskriver hvordan overgangen bidro til å fokusere på andre ting enn før, og hvordan dette påvirket ham:

... De første 2-3 månedene brukte jeg mye tid på fosterbarnet, litt på bekostning av egne unger. Dette var en tøff innkjøringsperiode preget av en følelse av dårlig samvittighet.

Alle respondentene hadde synspunkter på hva som var viktige forutsetninger for å inngå avtaler som ungdomshjem. Dette dreier seg om alt fra personlige egenskaper og ansvarsfordeling mellom fosterforeldre til krav til fysiske forhold ved hus og hjem. Følgende utsagn illustrerer dette:

... Vi var i grunnen veldig samstemte på det. Vi hadde før dette hatt flere ungdommer innom som hybelboere, så vi visste litt hva det innebar å ha andre i huset.

... Fosterhjemsarbeidet innebærer både en profesjonell jobb og et personlig engasjement. Jeg er bevisst på at jeg er fosterfar – ikke biologisk forelder. Adopsjon ble brakt på bane av en av jentene, men synes dette blir helt feil med tanke på de biologiske foreldre.

”Kvinnelig reirbygging” kan gjøre det utfordrende å få en fremmed ungdom i huset

To av respondentene rettet oppmerksomheten mot hvordan familier tar imot ungdommer som ikke er deres egne, der det antydes forskjeller mellom hvordan menn og kvinner hegner om sitt hjem og hvordan vi inkluderer. Som en av mennene uttrykker det:

... Jeg var selv vant til en åpen-dør-holdning hjemmefra, som gjorde at det for meg ikke var noe problem å få andre folk inn i huset mitt. Kona slet nok mer med dette. Dette kan kanskje ha noe med damer og reirbygging å gjøre? Artsspesifikke ting eller kulturelle forventninger?

Livet i ...

Viktig med klar ansvarsfordeling mellom fosterfar og fostermor

Det er gjennomgående hos alle respondentene at de synes å ha en vel fundert grad av ansvarsfordeling når det gjelder deres egen og fostermors funksjon. Fra å være den støttende parten i et hjem der fostermor er den som har regien, slik en uttrykker det:

... Nå er det kona mi som har hatt hovedjobben med det kan du si. Jeg har sittet litt på sidelinja.

Til å være den som har hovedansvaret:

... For oss var det viktig med ansvarsfordeling før plasseringen, slik at jeg skulle ta det med grensesetting og de tyngste oppgavene, mens kona skulle ta de lettere omsorgsoppgavene.

Eller være aktiv på arenaer som fosterfar selv definerer som viktige:

... Det kan være å sitte sammen med jenta og prate uten at kona hører det, etter at hun har lagt seg. Eller vi kan lage oss litt mat og sitte og skravle. Det oppleves som hyggelige fristunder.

Daglig oppfølging av fosterbarnet gjøres av den som har regien i hjemmet

Ut fra respondentenes utsagn kan det synes som om arbeidsdelingen med daglig oppfølging av ungdommen for en stor del er tillagt den som har styringen og regien i hjemmet. I de tilfeller der fosterfar er utearbeidende, er oppfølgingen helt tydelig lagt til fostermor, som også tar de viktigste avgjørelsene. Fosterfars rolle blir da å være den støttende.

... Jeg blir på en måte en som støtte kona i de avgjørelser hun tar.

Hos to av respondentene var det helt tydelig at mannen hadde regien. Her var det to fosterfedre som ga uttrykk for å ha hånd om både det praktiske og økonomiske, så vel som det meste av engasjementet i og rundt ungdommen. Det som kjennetegner disse mennene er at de har praktisk arbeid knyttet til hjemmet, og er selvstendige i sin jobbutøvelse slik at de kan være mer til stede for ungdommen enn om de var utearbeidende.

Fosterfar som rollemodell

I utvalget var to av mennene utearbeidende, mens to var hjemmeværende med å følge opp ungdommen(e) som hovedoppgave. Begge de utearbeidende hadde jobber som innebar relativt mye jobbing. Den ene av de utearbeidende hadde en holdning som preges av betydningen av hans arbeid, noe ungdommen kunne identifisere seg med, som han illustrerer med uttalelsen:

... Vi har et tradisjonelt rollemønster. Kona er mye opptatt av å markere høytider og det innimellom å gjøre hverdagen til en fest. Jeg har tatt med en del av jobben hjem og vært opptatt av å synliggjøre arbeids glede, men har etter hvert funnet ut at ungdommene ikke er så veldig interessert i det jeg driver med. Har justert ned ambisjonene når det gjelder dette.

De to hjemmeværende fedrene var imidlertid ikke synlig opptatt av sin funksjon som rollemodell. De var opptatt av mange fasetter ved det å være omsorgsperson. Det ble uttalt følgende: ... *Jeg tror det aller viktigste kan være å bare være til stede.*

Betydningen av å ha egne barn for opplevelsen av det å være fosterfar

Felles for alle respondentene er at de har egne barn som er eldre, der noen har flyttet ut, mens andre bor hjemme. Det kunne tyde på at dette var et tema som ikke er særlig berørt i den daglige virksomheten, i og med at de fleste har egne barn som er ganske mye eldre enn fosterbarna. Imidlertid kan det tyde på at erfaringsgrunnlaget respondentene har fra det å oppdra egne ungdommer, både er medvirkende til at de har valgt å bli ungdomsfamilie, og har vært kompetansegivende når det gjelder omsorg og grensesetting. En av respondentene (som har hatt flere ungdommer plassert) eksemplifiserer det slik:

... Mange av ungdommene har imidlertid et tydelig og sterkt behov for å bli sett, som noen ganger har gått på bekostning av egne barn.

En annen tar frem dilemmaet som knytter seg til det å ikke forskjellsbehandle:

... Det som jeg synes kan være vanskelig er litt sånn med gaver. Der har en sjølsagt opparbeidet slik at en automatisk gir mer til egne unger. Det gjelder deres hobbyer, interesser og hva slags resultater de har. Men jeg er litt redd for å såre henne på den måten. Vi klarer det slik at vi ikke sårer jenta, men det må holdes sånn litt i skjul for henne.

Anerkjennelse ved å være fosterfar

Et par av respondentene er opptatt av eget omdømme i rollen som fosterfar, og i hvilken grad dette er en jobb som er anerkjent sammenlignet med annet arbeid. En av dem uttrykker seg slik:

... Om ære og berømmelse er viktige ting så velger man ikke en slik jobb, men jeg kan merke en slags stille anerkjennelse hos folk når jeg forteller om at jeg driver fosterhjem. Det å ta vare på andres barn og prøve å hjelpe dem videre gir i seg selv en god følelse.

Profesjonalitet og oppfølging av fosterhjemmet

Når det gjelder behovet for oppfølging fra faginstanser, har respondentene relativt klare oppfatninger av hva som er hensiktsmessig og til praktisk nytte for dem. Noen har opplevd å ha fosterhjemsavtale direkte med en kommune, mens andre bare har erfaring med Mjøsvoll som oppdragsgiver. De som har opplevd begge deler, ser på Mjøsvoll som den instansen som har kompetansen, og som kan møte det enkelte fosterhjem på den beste måten. Dette illustreres av en fosterfar slik:

... Jeg har sett mangler ved oppfølging, tilsyn og manglende sikkerhetssystemer i det kommunale barnevernet som gjør ungdommene utsatt. Overgangen fra avtaler med kommunalt barnevern til ungdomsfamilie ved Mjøsvoll innebar for oss en endring til det positive ved større grad av profesjonalitet og oppfølging.

Samme person er også opptatt av at barnevernets holdning til fosterhjemsarbeid som lønnet arbeid kontra idealisme, kan virke inn på tilbudet til den enkelte ungdom:

... En begrensning kan også være at barnevernet kan ha en holdning som tilkjennegir at det å gå inn i ulike støttetiltak for ungdom skal innebære stor grad av veldedighet.

Respondentene virker noenlunde samkjørt i på synet på hva som er viktigst ved å få veiledning, og hvordan denne bør være. For eksempel synes det å ha betydning om man har en veldig krevende ungdom i plassering, og om veiledningen oppleves mest nyttig på gruppebasis eller individuelt:

... Den gruppeveiledningen vi har fått gjennom Mjøsvoll har vært mer som villedning. Problemer oppstår der og da. Både ungdommene og vi som fosterforeldre har krav på at man finner en løsning der og da. I begynnelsen var det mye som opplevdes usikkert, spesielt hvor mye en skulle akseptere av ungdommene.

At behov for veiledning er et annet i oppstarten av fosterhjemsarbeidet enn når man har drevet på en stund, er også fremtredende hos respondentene:

... Det var greit å være med på gruppeveiledning på Mjøsvoll når vi var nye somi fosterfamilie. Ok å høre litt fra andre hjem, men jeg synes det ble mye repetisjoner.

Forholdet til biologiske foreldre

Alle respondentene har kun hatt frivillige plasseringer. Dette gjør naturlig at det blir lettere å opprettholde et godt forhold til de biologiske foreldrene enn når det er en plassering etter tvangstiltak. Likevel er det dilemmaer og utfordrende situasjoner.

En fosterfar påpeker:

... Det er viktig for meg å formidle til foreldrene hvor bra det går med ungdommen deres, og bygge på det positive. Men kan også være rett fram når det passer seg, fordi det bidrar til at de kan stole på meg.

Det er to av respondentene som bekrefter at de har en aktiv rolle i fosterhjemmets kontakt med de biologiske foreldrene. Det kan være mange årsaker til at ungdommen ikke lenger bor hos sine foreldre, samtidig som fosterbarna ofte har stor grad av lojalitet overfor foreldrene. Derfor kan være viktig hvilken holdning fosterforeldrene har, og hvordan denne formidles til ungdommene. En annen av respondentene uttaler:

... Det er også viktig for ungdommen at de føler at jeg på en måte støtter foreldrene. Er du på kant med foreldrene, blir det mye vanskeligere å jobbe med ungdommen så lenge de har samvær.

Selv ved frivillige plasseringer er det tydelig at det kan være store utfordringer knyttet til kontakten med biologiske foreldre. Dette kan eksemplifiseres med følgende utsagn:

... Jeg blir skikkelig forbannet over hvordan en del foreldre til ungdommer opptrer. Det virker i blant provoserende at hvem som helst ka sette unger til verden, samtidig som det kreves sertifikater for nesten alt annet i samfunnet.

At den unges forhold til egne foreldre også har betydning for hvordan livet blir i fosterhjemmet, illustreres av en av respondentene som forteller følgende lille historie:

... Jenta hadde nær kontakt med biologisk mor. Moren hadde det ikke så bra. Det ble viktig for jenta å signalisere at hun ikke kunne tillate seg å ha det bra så lenge moren ikke hadde det bra. Ville for eksempel ikke spise fordi hun visste at moren ikke hadde

mat. Det ble viktig for meg som fosterfar å sørge for at moren hadde både mat og ved. Da klarte også jenta å slappe av.

Veien videre ...

Utfordringer når ungdommene nærmer seg myndighetsalder

Felles for alle respondentene er at de har eller har hatt en eller flere ungdommer i slutten av tenårene, der utflyttingen fra fosterhjemmet har vært tema. Ut fra det fosterfedrene sier, kan det synes som om ungdommene har varierende grad av bevissthet rundt betydningen av myndighetsalderen for planleggingen av voksenlivet. Noen legger stor vekt på normalisering ved "å komme seg ut" og "å kvitte seg med systemet" når de blir 18, andre synes å ha en mer avslappet holdning, mens det også refereres til dem som ser det som skremmende å måtte ta ansvar for eget liv.

Følgende utsagn fra en av respondentene belyser tematikken:

... At de vil "kvitte seg med systemet" har skapt både frustrasjon og sorg hos meg fordi jeg har gitt mye av meg selv, og ser på meg selv og fosterhjemmet som en del av systemet.

Når det er snakk om hvilke behov ungdommene har i forbindelse med utflytting, er to av respondentene klare på at overgangsfasene er for dårlig forberedt, og at ungdommer med en trøblete oppvekst trenger forutsigbarhet og trygge rammer for ikke å starte voksenlivet som klienter i trygdesystemet:

... Disse ungdommene har mye negativ erfaring og lite trygghet. Det gjør at de har større behov for oppfølging enn annen ungdom. Myndighetsalderen skulle vært 20 år for disse.

Videre uttaler respondentene at deres og fosterhjemmets bidrag knyttet til overgangsfasen kunne blitt tatt mer på alvor. Slik sett kunne systemet sørge for kompetanseheving på feltet slik at både enkeltpersoner, familier og til og med samfunnet som helhet kunne komme styrket ut:

... Vi vet for lite om hva som skjer når ungdommen flytter ut før de er modne nok. Det blir tatt for lett på dette, og jeg ønsker som fosterfar mer innpass på området.

5.2 Begrepsdannelse ut fra fosterfedrenes beskrivelser

Ved flere gjennomlesninger og sammenligninger av de initiale kodene var det mulig å utarbeide tre samlekategorier. Hver av disse anså jeg for å være representative for de initiale kodene som kunne benyttes til å belyse studiens tematikk. Noen av de initiale kodene ble forkastet fordi de ikke opplevdes direkte relevante, mens noen ble slått sammen der det var en grad av overlapping i innhold.

- Overgangene
- Arbeidsdelingen
- Profesjonaliteten

Kategorien **overgangene** inneholder de beskrivelser som går på hvordan fosterfedrene ser på overgangen fra far til fosterfar, og oppfølgingen av ungdommenes vei mot voksenlivet. Med **arbeidsdelingen** menes hvordan fosterfar samhandler med fostermor, hvordan de fordeler arbeidsoppgaver, og hva de legger vekt på i det de formidler til fosterbarnet. **Profesjonaliteten** som kategori består av de beskrivelser som går på hvordan fosterfedre ser på seg selv som yrkesutøvere, graden av anerkjennelse og hva som vektlegges i samhandlingen med de biologiske foreldrene.

Ved å sammenligne de av fosterfedrenes beskrivelser som naturlig falt inn i kategoriene etter fokusert koding og viktige kjennetegn ved disse kategoriene, ble det mulig å skape en kjernekategori. Slik ble det **hjemmet som arbeidsplass** som tydeligst kunne tjene som redskap for å strukturere innholdet i respondentenes beskrivelser av sin opplevde rolle i overgangen fra vanlig familie til fosterfamilie, i sitt forhold til fostermor og i profesjonsutøvelsen. Respondentene har relativt klare karakteristikk av hva som kjennetegner samhandlingen i hjemmet, hva de selv legger inn av innsats og gir mange og gode eksempler på å underbygge påstander og begrunne egne holdninger. Når det ses formålstjenlig å la **hjemmet som arbeidsplass** stå som kjernekategori, er det også fordi det samlet sett gir en god fremstilling av hvordan fosterfedre beskriver egen rolle i et så spesielt oppdrag som

det å ta vare på andres unger. Sentralt i det som fremkommer, blir det å se hjemmet som arbeidsplass, og som en arena for både profesjonalitet og vanlige familiesysler.

5.3 Drøfting av *Hjemmet som arbeidsplass* i lys av ulike perspektiver

Hensikten med oppgaven har vært å fokusere på en gruppe fosterfedres beskrivelser. I dagens samfunn er vi profesjonelle på ulike arenaer, og for menn generelt er det ikke vanlig å snakke om hjemmet som en arena for profesjonell yrkesutøvelse. Om jeg igjen trekker frem oppgavens ordlyd: *Sjåfør og vaktmester eller rollemodell og omsorgsperson?* vil mange nikke gjenkjennende til de praktiske sidene ved mannsrollen. Det vil nok for de fleste være naturlig å tenke på mannens rolle mer som sjåfør og vaktmester enn som omsorgsyter. Selv om jeg presenterte oppgavetittelen for respondentene i intervjuene, var det lite prat rundt de praktiske (typiske mannlige) oppgavene i fosterhjemmet. Fokus lå mer på hvordan man som fosterfar bør forholde seg til ulike oppgaver og aktører, og ulike dilemmaer knyttet til utøvelsen av arbeidet. I drøftingen av begrepet *Hjemmet som arbeidsplass* blir det sentralt å ta tak i begrepene **hjem** og **profesjonalitet**. Fosterfars rolle i ungdommens overgang til voksenlivet drøftes med utgangspunkt i Espersen (2004) og Storø (2005). Videre er det ulike syn på hjemmet som organisering og begrep. Dette er både kulturavhengig, som beskrevet hos Bourdieu (1996), avhengig av hvilken tids-epoke vi befinner oss i, som Gullestad (1987) beskriver, og samtidig en arena for maktutøvelse, slik Svare (2009) ser det. Dessuten blir det naturlig å se respondentenes beskrivelser av det å være profesjonell omsorgsyter i eget hjem, i lys av det som finnes av teoretisering omkring det personlige i det profesjonelle, der jeg har dratt veksler på Leenerts (1997), Martinsen/Wærnes (1991), Monsen (1990) og Romundgard (2000). Jeg har avslutningsvis valgt å drøfte samhandlingen med ungdommenes foreldre som en del av fosterhjemmets profesjonalitet, med utgangspunkt i Johansson og Sundt (2007) og Moldestad og Havik (2003).

5.3.1 Overgangene

Overgangen fra vanlig familiefar til fosterfar gis ulike beskrivelser hos respondentene, selv om det for samtlige ligger til grunn en beslutning familien har stått samlet om. Én beskriver den store forskjellen som det å miste en del av sin frihet, eller det å bruke mye tid på fosterbarnet den første tiden på bekostning av egne barn, og den medfølgende dårlige samvittigheten. På den positive siden trekker fosterfedrene frem sin egen følelse av tilfredshet med det å ta vare på andres unger, i tillegg til anerkjennelsen fra andre. Rollen som familiefar er hos de fleste menn glidd inn som en rutine som mestres, noe som igjen er foranlediget av en foregripende sosialisering i denne aktuelle rollen. Det som skjer når mannen flyttes eller flytter seg over i en ny posisjon i samfunnet i form av fosterfarrollen, er at han ifølge Goffman (1992) får en ny rolle å fremføre:

Det er ikke sikkert han får detaljerte opplysninger om hvordan han skal oppføre seg. Vanligvis, sier Goffman, vil han bare få noen stikkord, ymt, scenervisninger, og man vil anta at han i sitt repertoar allerede har adskillige biter og stykker av de opptredener som kreves i de nye kulissene. (s. 66).

Selv om overgangen fra vanlig familie til fosterhjem av noen beskrives som det å ta på seg et større ansvar og derav redusert frihet, rapporterer mange av de fosterforeldre jeg selv har kontakt med, at det å drive fosterhjem tvert imot kan styrke forholdet mellom ektefellene gjennom at man har aksjer i et felles prosjekt. Imidlertid blir det viktig i hvilken grad fosterhjemstjenesten klarer å bidra med mer enn *stikkord, ymt og scenervisninger* når nye fosterforeldre skal læres opp i sine roller. Det er som flere av respondentene er inne på, avgjørende at oppfølgingen av fosterhjemmene er preget av profesjonalitet, kontinuitet og kvalitetssikring.

To av fosterfedrene var spesielt opptatt av det de så som den mangelfulle eller ufullstendige oppfølgingen av ungdommene etter fylte 18 år. De hadde begge erfaringer fra flere plasseringer der ungdommene etter hvert har flyttet ut, og det som tydeligst trer frem er det de ser som fravær av en rød tråd i forbindelsen mellom omsorgen i fosterhjems plasseringen og ettervernsarbeidet. De legger vekt på at ungdom med det meste av oppveksten i en turbulent familiesetting og i ulike barnevernstiltak, i større grad enn annen ungdom trenger oppfølging i overgangen til

voksenlivet. Dette underbygges av forskningsrapporten fra Clausen og Kristofersen, som har gjort en longitudinell studie av barnevernsklinter i perioden 1990-2005. De konkluderer bl.a. med at ut fra indikatorene utdanning, inntekt, arbeidsledighet og sosialhjelp, har 20 prosent av tidligere barnevernsklinter en vellykket voksenkarriere, mens tallet i sammenligningsutvalget var 58 prosent (Clausen og Kristofersen 2008). Selv om disse levekårsindikatorene ikke kan sies å være fullt ut dekkende for hva det vil si å få en vellykket overgang til voksenlivet, bidrar de til å synliggjøre at det er mye å hente på å sikre gode overganger.

Når ungdommer under barnevernsomsorg blir myndige, oppheves barnevernvedtaket,² og den unge forventes å klare seg selv. I hvilken grad ungdommene er i stand til fullt ut å fungere i voksenlivet uten massiv hjelp fra det offentlige, avhenger av flere ting. I følge Storø (2005) vil det være avgjørende hvordan overgangen skjer, og hva slags oppfølgende tiltak de unge mottar i en overgangsfase. Han viser videre til betydningen av de ulike personlige og kontekstuelle forhold, som den unges historie, sosiale bakgrunn, motstandskraft, nettverksstøtte, skoleerfaringer og selvinstruksjon. Han konkluderer bl.a. med at

(...) tilgang på god voksenstøtte var det viktigste enkeltelement som skilte de positive fra de negative flyttingene. De unge la stor vekt på relasjonene til omsorgspersonene som kilde til støtte, og engasjement fra de voksne. De som hadde en relasjon til en bestemt voksen der den voksne engasjerte seg over tid, hadde mest positivt å fortelle. Det var i stor grad omsorgspersoner i fosterhjem og institusjon som ble trukket fram.(s. 9).

Fosterfedrene viser til ungdommer som kjennetegnes av negative erfaringer og lite trygghet, og mener de som fosterfedre i større grad burde trekkes inn som den røde tråden i den unges liv. Flere av fosterfedrene er opptatt av at de i de fleste plasseringene har klart å skape en viss grad av trygghet for ungdommen gjennom det tillitsforholdet som er etablert. Kan det være mulig å bygge videre på dette, og vet vi noe om at dette virker?

² Jf. barnevernloven med kommentarer og endringer av 2009, som sterkere enn tidligere understreker kommunenes ansvar i å tilby ettervern for ungdommer i tidligere barnevernstiltak i alderen 18-23 år.

I Danmark er det de siste årene blitt prøvd ut nye metoder for oppfølgingen av ungdommers overgang fra barnevernstiltak (både fra institusjon og fra fosterhjem) til selvstendig tilværelse ved myndighetsalder. Danmark har stort sett de samme lovreguleringer på området som Norge, selv om de var tidligere ute med å klargjøre kommunenes plikter i ettervernsarbeidet.³ Laila Dreyer Espersen (2004) konkluderer slik i sin pilotundersøkelse blant kommunale saksbehandlere i barnevernet, og om det som sies om kontaktpersonordningen (s. 51-54):

- Gir mulighet for å støtte de unge med engasjerte voksne gjennom en slags profesjonell foreldreerstatning.
- Spesielt for kontaktpersoner fra tidligere fosterhjem (eller institusjon) er fordelen at det kan bygges videre på noen allerede etablerte positive relasjoner mellom den unge og kontaktpersonen.
- Det kan være en fordel at det blir opprettholdt en tilknytning til tidligere fosterhjem (eller institusjon), så den unge har muligheter for med jevne mellomrom å vende hjem.

Dette er uttalelser fra ansatte i kommunalt barnevern, som ser nytten av å dra veksler på den grunnmur av tillit og trygghet som er etablert mellom ungdommen og den engasjerte voksne. Det vil nok ikke være slik i alle tilfeller at fosterfar er den rette i den videre oppfølgingen, men i de fosterhjem der det er engasjement, vilje og kompetanse – og der kjemien stemmer for ungdommen, bør det være mulig for barnevernstjenesten å gjøre bruk av denne muligheten. Helle Sandvik (2001) understreker ungdommens behov for tilhørighet når hun vektlegger det å få være en del av en familie som en rettighet. Ungdommene trenger hjelp til å bruke denne basen, og hun mener at de må gis rett til å beholde den også etter at de har flyttet ut.

5.3.2 Arbeidsdelingen

Slik det fremkommer i intervjuene, beskriver to av fosterfedrene seg selv som den av partene som ivret for at de skulle etablere seg som ungdomsfamilie. Disse mennene

³Nye bestemmelser i Lov om Social Service i 2001 ga kommunene mulighet for å etablere ettervern for unge tidligere i barnevernstiltak i alderen 18-22 år.

karakteriserer også seg selv som mer aktive enn kona når det gjelder oppfølgingen av den unge, og den utadrettede kontakten. De to andre respondentene så seg selv mer som assistenter i konas jobb med å drive fosterhjemmet. Ut fra å betrakte det å være fosterfar som innehaver av en sosial rolle (Goffman 1992), trer det tydelig frem at fosterfedrene i min studie har en delt oppfatning av sine roller. Hva gjør det med mannens opplevelse av egen rolle når fosterhjemmet er organisert med mannen som assistent til kona eller med mannen som hovedaktør?

De to fosterfedrene som så seg selv som den drivende parten i fosterhjemmet, hadde som nevnt status som selvstendig næringsdrivende med arbeid i eller i tilknytning til hjemmet. De ga uttrykk for en offensiv holdning til det å drive fosterhjem, i den forstand at de var spesielt opptatt av forholdet til ungdommene, oppfølgingen fra barnevernet og mulighetene for egen kompetanseutvikling. Disse mennene formidlet et uttrykk preget av at de spiller en viktig rolle i ivaretagelsen av ungdommene. Sitat: *”Vi fordelte ansvaret slik at jeg skulle ta det med grensesetting og de tyngste oppgavene, mens kona skulle ta de lettere omsorgsoppgavene.”*

De mennene som mer ga uttrykk for å ha en assistentrolle i forholdet til kona, var mer uklare både på sin egen rolle og på fosterhjemmets samhandling med andre aktører og dets betydning for ungdommene, selv om de understreket at de støtter opp om den viktige jobben kona utfører. Sitat: *”Nå er det kona som har hovedjobben kan du si. Jeg sitter litt på sidelinja, og er på en måte en som støtter kona i de avgjørelser hun tar.”*

Fosterfedrene gir uttrykk for en holdning om at det er viktig å fordele arbeidsoppgavene i fosterhjemmet, samtidig som at de som samboere eller ektefeller har en felles interesse i å etablere seg som fosterhjem. Når vi var inne på overgangen fra å være en vanlig familie til å bli fosterhjem, var en av respondentene opptatt av forskjellen i tankegang mellom menn og kvinner generelt og mellom ham og kona spesielt, i synet på hjemmet og det å åpne hjemmet for en fremmed. Det var ikke noe problem for ham å få andre ungdommer i huset, men han ante at dette var et mer ømtålig tema for kona, noe han klassifiserer som *”damer og reirbygging”*. Kan en slik observasjon være uttrykk for artsspesifikke ting eller kulturelle forventninger som ytrer seg ulikt hos menn og kvinner, eller er det mer tilfeldig?

I denne forbindelse er det interessant å se på hvordan Bourdieu (1996) i omtalen av *det kabylske hus* fra landsbygda i Algerie, viser til hvordan huset organiseres i henhold til en helhet av homologe motsetninger: tørr-fuktig, lys-skygge, dag-natt og mannlig-kvinnelig. Bourdieu tydeliggjør ytterligere det han mener i den siste dimensjonen ved å vise til at mannens plass er ute på markene eller ute i forsamlingene sammen med andre menn. Kvinnen derimot har sine oppgaver og sitt ansvar knyttet til det som foregår innomhus: ”*En har bare grunn til å si at kvinnen er stengt inne i huset dersom en samtidig legger merke til at mannen er stengt ute av det.*” (Bourdieu 1996 s. 13).

Fosterfaren som omtaler kvinnelig reirbygging, nevner nok dette spesielt fordi han ser en stor kontrast mellom seg og kona i synet på bruken av husets ulike rom og det å innlemme fremmede i familien. Han har hatt en oppvekst med inkluderende foreldre, mange søsken, mye besøk og har vært vant med å ha mye folk i huset under sin oppvekst. Han sier ikke noe om hva kona har vært vant til, men mener det er en tydelig forskjell i hvordan synet på hjemmet kommer til uttrykk. Dersom jeg forutsetter at det finnes en slik grunnleggende forskjell mellom kjønnene, vil det være nærliggende å tro at det er kulturelle føringer og kulturelle forventninger som er styrende. Altså at det ikke kan trekkes slike slutninger ved å vise til biologiske disposisjoner (Bratterud et al 2006), nemlig at kvinner kommer til verden som mer opptatt av hjem og innredning. Svare funderer videre på hva som kan være en av årsakene til kvinners dominans i driften av hjemmet, at det kan være etterlevninger av den status husmoryrket hadde i Norge på 1950-tallet, og at det neppe har sammenheng med at kvinner fra naturens side kommer til verden som mer huslige enn menn (Svare 2009).

Kan det gjennom en slik betraktning synliggjøres at inkluderingen av den enkelte ungdom er avhengig av hvordan fosterfar og fostermor identifiserer seg med hjemmet? Forutsatt at ektefellene er samkjørte og har en velfundert holdning til det å gå inn i fosterhjemsarbeidet, vil ikke dette hemme inkluderingen. Samtidig blir det viktig for fosterhjem å fokusere på de tradisjonelt mannlige arenaer i hjemmet. Det meste utendørsarbeidet i hjemmet slik som snømåking, gressklipping og

bilvedlikehold, er naturlig lagt til manssrollen, men hjemmets indre har nok likevel størst betydning i det å skape en inkluderende arena. Det kan også tenkes situasjoner der ivaretagelsen av ungdom vil kunne hemmes av at hjemmet i for stor grad inndeles i soner der bare enkelte har adgang. I en slik setting kan det ta lengre tid å integrere en nykommer, men det er samtidig avhengig av hvordan hjemmet ellers er organisert.

I tillegg til den fysiske inndelingen av hjemmet, og hvilke områder menn og kvinner tradisjonelt oppfatter som sine arenaer, har det betydning hvordan fosterfar og fostermor fordeler arbeidsoppgaver seg imellom. Marianne Gullestad skriver i *Kitchen-table Society* (2001) om hvordan mann og kone forhandler om praktiske oppgaver i hjemmet.

Menn gjør i dag mer av tradisjonelt kvinnearbeid i hjemmet enn hva deres fedre gjorde, men det synes fra mannens side å være noen prioriterte oppgaver: Foretrekker å ta oppvasken framfor å skifte bleier på ungen, og gjøre innendørs oppussing framfor å ta golvvasken. Menn er gjennom påtrykket med å dele på hjemmeoppgavene til en viss grad er plassert i en underordnet rolle i forhold til kona i hjemmet. Kona føler ansvaret for hjem og barn og er redd for konsekvensene om hun mister kontrollen.(s. 289).

Gullestad forklarer det med at mannen ikke er sosialisert til å ta hånd om alle krav om å ta vare på barn og å utføre tradisjonelle kvinneoppgaver i hjemmet. Ved å trekke paralleller til Bourdieus *Kabylske hus* blir det synlig at mannen, i stedet for å være familiens talsmann og myndighetsperson mot utenverdenen og å overlate interne forhold til kona, er trukket inn i de interne oppgavene nærmest som hennes assistent. Det er tydelig hos to av fosterfedrene at de er seg bevisst assistentrollen i hjemmet. Ved "å støtte kona i de avgjørelser hun tar", og "å stå samlet overfor ungdommen". På denne måten kan en si at ungdommen får et tilbud som ikke spriker, om enn på fostermors premisser. Ellers er noe av det respondentene vektlegger når de omtaler funksjoner i hjemmet, der de som fosterfar gjør et viktig bidrag, er å være der for ungdommen når kona ikke er til stede. Det kan synes som om de setter pris på selv å kunne legge premissene og rammene for samværet. Helge Svare (2009) mener en av grunnene til det å være alene med ungene en periode synes å fungere bra for fedre, muligens fordi kona ikke er der og kan influere direkte på hvordan han gjør ting.

Andre forskere går videre enn Gullestad ved å legge vekt på det nærmest usynlige og språkløse maktforholdet som representerer det hverdagslige i de fleste norske familier:

Kvinnens modellmakt innebærer at hun fastlegger de overordnede normene for hvordan ting skal være innenfor husets fire vegger. Uten at noen har bedt om det, og uten at det har vært gjenstand for forhandlinger, og høyst sannsynlig også uten at hun tenker over det selv, går hun inn i en "oversynsposisjon" for familien og husholdningen. (Holter og Aarseth 1993 i Svare 2009, s. 32).

I denne sammenhengen mener Svare det handler om kvinners makt. Kanskje den type makt som er minst synlig, og som vi i minst grad har et språk for. I dette ligger faren for at mannens bidrag i fosterhjemsarbeidet lett kan usynliggjøres (Gilligan 2000), eller at hans oppgaver blir sett som sekundære i forhold til det kona står for. Samtidig kan organiseringen av tiltaket *ungdomsfamilie* gjennom bevisstgjøring, utforming av avtaler og oppfølging være en arena der tradisjonelle roller kan utfordres og utvikles til det beste for både ungdommer og fosterfedre.

5.3.3 Profesjonaliteten

Det å drive fosterhjem innebærer å være i lønnet arbeid og samtidig utføre dagligdagse oppgaver og rutiner knyttet til det å være en vanlig familie. Hva er det menn vektlegger med tanke på jobb og karriere, og hva blir spesielt når hjemmet er arena for yrkesutøvelsen? Det kan se ut som om menn eksisterer mer i deres aktivitet enn for dem selv. Menn blir stadig sosialisert til å søke personlig bekreftelse i sitt arbeidsliv (Reinicke 2002). Arbeidet har alltid vært viktig for menn og er for mange fundamentet i deres mandighet. Det har vel også langt på vei vært slik at det var mannens status på arbeidsmarkedet som i stor grad bestemte familiens status. For noen år siden var "offisersfrue" og "prestefrue" titler som kvinner benyttet eller som ble brukt i omtale av konene til betydningsfulle menn i viktige posisjoner, i kraft av en yrkestittel. Når det er snakk om det gjengse synet på mannsrollen, er det ingen tvil om at forventningen om suksess i arbeidslivet er sterkere enn forventningen om å yte omsorg til egne barn (Romundgard 2000). I dette bildet kommer rollen som fosterfar

i en slags mellomstilling, men definert av ham selv, fostermor og oppdragsgiver (statlig barnevernstjeneste). Graden av identifisering med rollen i form av assistent eller den drivende kraft i fosterhjemmet avhenger mye av den arbeidsfordeling og de avtaler som gjøres fosterforeldrene imellom. En fosterfar tilkjenner at han ikke velger en slik jobb for å få ære og berømmelse, men som han sier: ”*Jeg kan merke en slags stille anerkjennelse hos folk når jeg forteller om at jeg driver fosterhjem.*” En annen av respondentene poengterer at det økonomiske også er en medvirkende årsak til å gå inn i denne typen arbeid, men viser samtidig skepsis til at barnevernet i noen sammenhenger har en holdning som forutsetter stor grad av veldedighet. Dette innebærer nok at for de fleste fosterhjem er lønn og utgiftsdekning viktig, men det ser samtidig ut til å være koblet til et ideelt ønske om å være til stede for andre og å gjøre en samfunnsnyttig innsats.

Ved å betrakte fosterhjemsarbeidet i et annet perspektiv enn gjennom den tradisjonelle akselen lønnet eller ulønnet arbeid, kan det være fruktbart å se på Cato Wadels (2006) drøfting av begrepet *arbeid* og hva det innebærer. Han ser begrepet som noe mer enn økonomens vektlegging av at arbeid kun er noe som etterspørres i et marked, og med penger som kommer ut i andre enden. Han opererer i tillegg med et folkelig arbeidsbegrep som er mer tvetydig, som har mange fasetter og som ikke forutsetter betaling i form av penger. Wadels hovedintensjon er å synliggjøre det han benevner *relasjonsarbeid*. I dette legger han den verdiskaping som har å gjøre med etablering og vedlikehold av mellommenneskelige relasjoner. Sett mot en slik bakgrunn får fosterfedrenes bidrag til ungdomsfamilien et annet innhold. Det er unektelig en jobb å sørge for at de ulike aktører knyttet til det å drive fosterhjemmet kommuniserer, opprettholder og utvikler gode relasjoner. Å tenke *relasjonsarbeid* som et eget sentralt område kan bidra til faglig styrkning og identitetsbygging innenfor fosterhjemsarbeidet generelt og tiltaket *ungdomsfamilier* spesielt.

Tore Frost (1991) legger vekt på (ifølge Leenderts 1997, s. 16) at bakteppet for utviklingen av omsorgsfagene i Norge i nyere tid er utviklingen fra kallstanke og livssynshumanisme til økt profesjonalisering fra midten av 1960-tallet. Leenderts ser slik på hva det innebærer å være personlig og profesjonell:

Å utvikle seg som profesjonell omsorgsarbeider er å være i en prosess der det personlige og det fellesfaglige veves sammen til en enhet. Med personlig menes egenskaper, kvaliteter og idealer som kjennetegner den enkelte omsorgsarbeider. Med fellesfaglig menes de verdier, kunnskaper og ferdigheter som er felles for yrkesgruppa. (s. 20).

Nå kan ikke det å være fosterfar regnes som en egen profesjon slik som den profesjonelle omsorgsarbeider, selv om de aller fleste fosterfedre har gjennomgått kurs gjennom fosterhjemstjenesten for å bli godkjente fosterforeldre. Det er nok heller ikke slik at de fleste fosterfedre i særlig grad identifiserer seg med de fellesfaglige trekk som kjennetegner gruppen.

I ett av intervjuene kommer det frem at en fosterfar helt klart så på fosterhjem-arbeidet som både en profesjonell jobb og et personlig engasjement, uten at han så noen motstrid i det å være både profesjonell og personlig, selv om dette kan være et ømtålig tema i mange profesjoner. Derimot står det å utvikle sin personlige egenart ikke i motstrid til å utvikle profesjonalitet, men er tvert imot en forutsetning. Personalismen motarbeider alle syn på mennesket som gjør det til et eksemplar, en kopi av alle andre eller en rolle, den står for kvalitets- og verditenkning og for det motsatte av reduksjonisme og kynisme (Monsen 1990). En fosterfar som hadde en spennende jobb han var stolt av, hadde denne tilnærmingen til fosterhjem og egen karriere: *”Jeg har tatt en del av jobben min hjem og vært opptatt av å synliggjøre arbeidsglede.”* Selv om han uttrykker viktigheten ved det å være fosterfar, er han samtidig opptatt av jobben ”ute”, og understreker dermed at dette er en del av hans identitet. Dette tror jeg er gjengs for de fleste fosterfedre – nemlig at det er vanskelig å forsvare for omverdenen å være fosterfar på heltid, uten å ha noen profesjon eller et erverv i tillegg, som er med på å bekrefte deg som mann.

Fosterbarn har to sett foreldre, sine egne og fosterforeldrene. Det vil alltid være fordelaktig for fosterbarnet om det kan etableres godt samarbeid og positiv kontakt mellom disse foreldreparene, og i intervjuene kom det frem mange synspunkter på hva som er viktig å vektlegge i samhandlingen med biologiske foreldre. Når fosterfedrene omtaler kjennetegn ved og idealer for denne samhandlingen, skjer dette på to plan:

- Forholdet fosterforeldre – biologiske foreldre og betydningen for ungdommen
- Forholdet ungdom – biologiske foreldre og betydningen av hvordan livet blir i fosterhjemmet, noe som igjen får betydning for ungdommen

I utgangspunktet er det forholdet fosterforeldre – biologiske foreldre som er lettest å påvirke som fosterfar. Å snakke om biologiske foreldre som tema blir gjerne naturlig i forbindelse med samvær eller etter ungdommens telefonkontakt med sine foreldre. Da kan det gjerne på ungdommenes initiativ tas opp ting ved egne foreldre de er sterkt kritiske til, forhold de idealiserer som et ledd i kritikk av fosterhjemmet eller at de ”stenger av” og ikke videreformidler til fosterhjemmet noe av det som kommer fra foreldrene. Det siste kan være eksempel på å dra fordel av mangelfull kommunikasjon mellom de to sett foreldre. For eksempel kan det å få lommepenger og andre økonomiske ytelser for ungdommen noen ganger handle om et spill der det er mulig å holde tilbake informasjon eller sette to sett foreldre opp mot hverandre. Dette siste kan forebygges ved at fosterforeldre og biologiske foreldre har en åpen dialog om forhold som berører ungdommen. Som en av fosterfedrene kommenterer, er det *”viktig for meg å formidle til foreldrene hvor bra det går med ungdommen deres – bygge på det positive”*. I tråd med at ungdommen som regel alltid er lojal overfor sine foreldre, kan det også være av betydning i hvilken grad fosterforeldrene kan gi fosterbarnet inntrykk av å støtte foreldrene.

Forholdet ungdom – biologiske foreldre blir i stor grad påvirket gjennom samvær, som igjen er påvirket av om plasseringen i fosterhjemmet er frivillig eller etter tvangsvedtak. I og med at de aller fleste plasseringer til de aktuelle respondentene har vært gjort etter samtykke, innebærer det at biologiske foreldre har betydelig innvirkning på hyppigheten og varigheten av samvær. Dersom det er liten grad av gjensidig tillit og mangelfull kommunikasjon mellom de to foreldreparene, vil samvær kunne bidra til negativ omtale av fosterhjemmet, som i neste omgang kan gjøre det vanskeligere for ungdommen å bli integrert. En fosterfar refererer til hvordan jenta de hadde i plassering, var så bekymret for sin egen mor at det helt klart hemmet kommunikasjonen og hennes muligheter for god inkludering i fosterhjemmet. Ved at fosterfar gikk inn med aktiv hjelp til moren, klarte jenta å

senke skuldrene slik at hun ble lettere ”å nå inn til”. I dette tilfellet var det bare jentas tanker omkring moren som bidro til dårlig fungering i fosterhjemmet. Imidlertid vil de fleste foreldre være interessert i å følge sine barns utvikling i fosterhjemmet, og det er da et par momenter som fosterforeldre bør være spesielt oppmerksomme på:

- Holde foreldrene informert om alt som er av betydning for ungdommen
- Kan virke positivt å ta foreldrene med på råd i saker som gjelder ungdommen

Begge disse forhold kan på en helt konkret måte bidra til at foreldrene ses på som viktige personer for barnet, og at deres synspunkter er av verdi når beslutninger skal fattes på vegne av ungdommen (Johansson og Sundt 2007).

I en undersøkelse blant 30 foreldresett, med temaene *kontakt, samvær og samarbeid*, kom det frem at et stort flertall av de biologiske foreldrene sa seg fornøye eller meget fornøye med samhandlingen, mens fosterforeldrene mente vissheten om de vansker foreldrene hadde skapt for barna sine, hemmet den følelsesmessige kontakten med barnas foreldre (Moldestad og Havik 2003). Noe av dette inntrykket forsterkes av det en av fosterfedrene uttrykker i intervjuet: *”Blir skikkelig forbannet over hvordan en del foreldre til ungdommer opptrer.”* I intervjuene kom det ikke frem tydelige uttalelser som viser særskilte måter fostermor og fosterfar kommuniserer med biologiske foreldre på. Fra egne erfaringer som fosterfar og gjennom veiledningssamtaler med andre ungdomsfamilier er inntrykket at fosterfar kan ha en annen rolle enn partneren, en annen tilnæringsmåte til en del problemer, kanskje også overfor de biologiske foreldrene. Slik én uttrykker seg: *”Det er viktig å fokusere på positive ting, senke skuldrene og ikke ta ting så sabla seriøst.”* Det er nok ikke riktig at et slikt utsagn er representativt for alle menn i ungdomsfamilier, men i kontakten med ungdommens foreldre blir det viktig at fosterhjemmet har flere strenger å spille på. En kan hisse seg opp i situasjoner der den annen part klarer å beholde roen. Begge typer adferd kan ha sin berettigelse i gitte situasjoner, men for å bidra til å opprettholde den gode kontakten med ungdommens foreldre er det viktig at man spiller bevisst på hverandres sterke sider.

5.4 Oppsummering

Gjennomgangen har vist at fosterfedre får en rolle som i stor grad gjenspeiler motivasjonen for å etablere seg som ungdomsfamilie. Deres bidrag i driften begrenses av de etablerte strukturer for hvordan et vanlig hjem skal inndeles og fungere, der kvinnene har betydelig makt. Samtidig har fosterfedre gjennom etableringen av et profesjonelt tiltak i regi av barnevernet en enestående mulighet til å ”komme på banen”, både ved avtaleinngåelse, daglig drift og gjennom ettervern. At mennene også er utarbeidende, gjør at de ikke alltid identifiserer seg like mye med rollen som fosterfar. Det vil nok være lettere å seg selv som profesjonell fosterfar i intervju med en forsker, enn ved uformelle samtaler i lunsjpausen på jobben eller i familiesammenkomster.

En av respondentene uttalte følgende etter å ha lest gjennom sammendraget av første intervju: ***”Det var rart å lese gjennom det som ble sagt. Annerledes når det står på trykk. Virker som en viktigere og mer omfattende jobb når det blir framstilt slik.”***

6 Konklusjon og perspektiver

Kapitlet gir en oversikt over de viktigste funn som bidrar til å belyse det som jeg innledningsvis omtalte som studiens hensikt. Hvordan tenker og reflekterer fosterfedre om sin situasjon? Hvordan opplever de relasjonen til den enkelte ungdom og hvordan ser de seg selv som profesjonelle aktører i tiltaket *ungdomsfamilie*? Jeg vil også søke å se dette i en videre sammenheng med mulig konsekvens for videre forskning og fagutvikling.

6.1 Sammenfatning av studiens funn

Det som finnes i forskningslitteraturen beskriver fosterfedres rolle hovedsakelig som støttende og kompletterende. Min studie viser større variasjon i fosterfedres egne rollebeskrivelser. Det ser ut til at beveggrunnene for å etablere seg som ungdomsfamilie har mye å si for hvordan fosterfar senere opplever sin rolle. En som selv har ivret for å etablere familien som fosterhjem, har en annen rolleoppfatning som fosterfar enn den som mer passivt har støttet opp under konas engasjement. Den økonomiske godtgjøringen i form av arbeidsinntekt og utgiftsdekning for fosterhjem har steget de senere år. Dette bidrar til å trygge økonomien for de familier som velger en slik type arbeid. Det er ikke mitt inntrykk at økonomien er styrende for valget av å bli ungdomsfamilie, men en kombinasjon av idealisme, pragmatisme og en intensjon om å innrette familielivet slik at arenaen utvides for å kunne ta hånd om både egne og andres barn. Det ser videre ut til at det å ha erfaring med oppdragelse av egne ungdommer både gir motivasjon for å gå inn som ungdomsfamilie og kanskje kan sies å være en grunnleggende forutsetning for å lykkes i arbeidet.

Fosterfedre gir uttrykk for at de føler et tyngende ansvar for fosterbarnet i den første fasen som ungdomsfamilie. Dette ser ikke ut til å være avhengig av om fosterfar eller fostermor er den drivende part i virksomheten, men ser ut til å stå i forhold til hvor lenge de har vært ungdomsfamilie, og hvor mange ungdommer de har hatt i plassering. Fosterfedre innehar utvilsomt en maktposisjon i forhold til fosterbarnet, og det er viktig at de er seg bevisst denne makten og det medfølgende ansvaret. Et

siktemål kan være, gjennom veiledning og kompetanseheving, å øke de relasjonelle ferdighetene hos fosterforeldre generelt, og fosterfedre spesielt. Det kan også legges vekt på at de relasjoner fosterfedrene beskriver som positive og virkningsfulle, i større grad synliggjøres, slik at det kan komme andre til nytte.

Det er i studien redegjort for hvordan den opplevde mansrollen kan påvirkes av ungdommenes oppvekst uten far. Selv om det er lite forskning og empiri som viser at de med oppvekst uten en stabil farsfigur er mer utsatt en annen ungdom, vil fosterfedre uansett ha en spesiell posisjon i disse ungdommenes liv bare i kraft av sin mansrolle. I lys av fosterfedrenes beskrivelser er det ikke nærliggende å karakterisere den mannlige omsorgen i fosterhjemsarbeidet som vesensforskjellig fra tradisjonell kvinnelig omsorg. Det som er fremtredende, er at fosterfedrene i liten grad omtaler egne handlinger i fosterhjemsarbeidet som *omsorg*: Ord som de hyppig bruker for å beskrive egne handlinger og holdninger, er tålmodighet, tilstedeværelse og tillit. I forlengelsen av dette kan det være nyttig å vurdere hvordan menns bidrag kan synliggjøres. For eksempel kan kvalifisert veiledning være et redskap som kan bidra til at

- fosterfedre i større grad verbaliserer sine omsorgsfulle handlinger
- fosterfedre og representanter for barnevernstjenesten i større grad setter fokus på det refleksive aspektet, og bygger bro mellom "den sunne fornuft" og ekspertvurderingene

I dette ligger at det spesielt i gruppeveiledning bør legges opp slik at både fostermor og fosterfar kan delta, samt at det er en forutsetning at prosessen ledes av en profesjonelt utdannet veileder.

Overgangen fra vanlig familie til fosterhjem ser ut til å influeres av fosterfedrenes erfaringer fra oppdragelsen av egne barn. Det refereres til at det å være vant til å ha ungdom i huset er med på å gjøre overgangen lettere. Samtidig ser det ut til at fosterfedre ser det problematisk med egne, hjemmeboende ungdommer på samme alder som fosterbarnet. Det blir vanskelig å unngå forskjellsbehandling og å sortere egne farsfølelser. Ved ungdommenes overgang til voksenlivet mener fosterfedrene at de i større grad kan bidra konstruktivt dersom det legges til rette for det gjennom

kompetanseheving. Dette fordi det allerede er oppnådd en grad av trygghet for ungdommene gjennom det tillitsforholdet som er etablert, og som det kan bygges videre på. Dette er synliggjort gjennom praktisk arbeid med ettervern i Danmark de senere årene (Espersen 2004). Det kan videre bidra til at mange fosterfedre i større grad kan få en tydeligere rolle i fosterhjemsarbeidet, en rolle som innebærer konkret og praktisk ansvar knyttet til oppfølging av ungdommenes helse, skole, arbeidsliv og kontakt med offentlige instanser.

Kvinnens og menns tradisjonelle roller og arbeidsfordeling i hjemmet synliggjøres i en viss grad også i denne studien, selv om to av fosterfedrene understreker sin aktive rolle i fosterhjemsarbeidet. Selv om fostermor og fosterfar kan være uenige seg imellom legger de vekt på å stå samlet overfor ungdommen. Når det for eksempel kommer til uttrykk at fosterfar setter pris på stunder der han kan være alene med fosterbarnet, kan det være et uttrykk for at det er godt å slippe konas føringer på hvordan ting skal gjøres. Om dette er konsekvenser av det språkløse maktforholdet i hjemmet, vil det være interessant å utfordre denne tendensen gjennom både avtaleinngåelsen med barnevernstjenesten og den faglige oppfølgingen av ungdomsfamilien.

For mannen er jobben "ute" fortsatt viktig, uansett hvordan han definerer sin rolle i fosterhjemsarbeidet. Denne "utejobben" er i stor grad med på å bekrefte den tradisjonelle mansrollen. Samtidig viser studien at mennene i stor grad er opptatt av både anerkjennelse og det å gjøre en samfunnsnyttig innsats gjennom å være fosterfedre. Et ønske om å komme mer på banen og delta i kompetansehevede tiltak blir også fremhevet. Å tenke fosterhjemsarbeidet som en karriere der menn finner det attraktivt å investere tid og krefter, ser ut til å være avhengig av en stabil familiesituasjon, menn med livserfaring og et visst modenhetsnivå. Opplevelsen av å gjøre en god jobb knyttes også til graden av oppfølging fra barnevernstjenesten. Fosterfedrene gir uttrykk for at overgangen fra avtale med kommunalt barnevern til ungdomsfamilie er som en overgang til noe bedre, gjennom mer stabilitet og kontinuitet blant saksbehandlere, bedre oppfølging og mer profesjonalitet.

Selv om det ikke er tatt opp som eget tema i intervjuene, vil kontakten med biologiske foreldre farges av om plasseringen i fosterhjem skjer frivillig eller etter tvangsvedtak. Ut fra egne erfaringer som fosterfar vil for eksempel en eller flere gjenopptagelser av saken i fylkesnemnda bidra til økt mistenkeliggjøring og mistro til fosterhjemmet fra foreldrenes side. I en slik setting vil fosterhjemmets profesjonalitet settes på prøve. Det kan være avgjørende hvordan en fosterfar eller fostermor håndterer både samværssituasjoner og telefonhenvendelser. En fosterfar med utpreget evne til å være tålmodig kan i mange tilfeller virke avvæpnende og konfliktdempende i opphetede situasjoner.

6.2 Perspektiver på fagutvikling og forskning

Fosterfedre kan representere noe positivt og verdifullt til noen av samfunnets mest utsatte barn. De kan gi ungdom muligheten til å utforske sider omkring sin biologiske far og opprettholde kontakt med menn som forstår og imøtekommer deres behov. De kan være viktige som rollemodeller ved å gi fosterbarn deres første positive og nære dagligkontakt med menn.

Mange fosterfedre opplever at de ikke kan delta i veiledning, oppfølgingssamtaler og undervisning fordi det ofte skjer i vanlig dagarbeidstid. Det er også oppfatninger om at innholdet og presentasjonen på det som tilbys ikke tar deres behov i betraktning. Den mannlige delen av fosterhjemmet er ofte betraktet som annenrangs av fagmiljøer som jobber med barn og ungdom, og har derfor lett for å overse mannen til fordel for kona. Den mannlige parten i fosterhjemsarbeidet for ungdom må få tilgang til nødvendig opplæring og støtte. Dersom dette ikke gjøres kan vi risikere at fosterfedre ikke har forutsetninger for å møte de krav som stilles, og holde tritt med utviklingen innen fosterhjemsomsorgen.

Barnevernstjenestens behov for nye omsorgsplasseringer utenom hjemmet har økt de senere årene (Lichtwarck 2009). Spesielt tyder signaler fra fosterhjemstjenesten på at det for ungdommer ofte tar lang tid å få gjennomført plasseringer. Både ved rekrutteringen av fosterhjem for ungdom, i den daglige oppfølgingen og i

ettervernsarbeidet kan det derfor i større grad enn i dag fokuseres mer på det som kan være menns særegne bidrag. Behovet for mer forskning på feltet understrekes av Holter og Aarseth (1993), som er opptatt av fedres relasjoner med sine barn. De er kritiske til at mange forskere tolker lavt nivå på kontakten mellom far og barn som uttrykk for at relasjonen ikke er avgjørende viktig. Et spørsmål som sjelden blir stilt er hva det mannlige relasjonsarbeidet kunne bestå i, til forskjell fra den kvinnelige omsorgen med nær og hyppig kontakt. I forlengelsen av dette ville det vært interessant å studere i hvilken grad ungdommene selv vurderer relasjonen med sine fosterfedre. Et annet forskningstema kunne være å se hvordan fosterfedre kan bidra som bindeledd og stabilisator for barnevernsungdommer på vei til voksenlivet. Et vel planlagt og faglig fundert ettervernsarbeid vil ifølge Storø (2005), være gunstig både for ungdommene og for samfunnet.

Ved å delta i studien ser det ut til at respondentene til en viss grad evner å se eget arbeid som fosterfar i et nytt lys. Dette kan bidra til at flere menn i fosterhjem og andre barnevernstiltak for ungdom kan utvide sin egen rollebevissthet, og derigjennom legge grunnlag for økt kvalitet i fosterhjemarbeidet. Videre kan hele det barnevernsfaglige miljøet, innebefattet statlig og kommunal barnevernstjeneste, fosterhjemstjenesten og fosterhjemforeningene få et utvidet perspektiv på menns rolle i fosterhjemsplasseringer for ungdom.

Referanser

- Aadland, E. (1997). "Og eg ser på deg ...". *Vitenskapsteori og metode i helse- og sosialfag*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Addison, R.B. (1999). A Grounded Hermeneutic Editing Approach. I: Crabtree, B.F. og W.L. Miller (red.) *Doing Qualitative Research*. (2nd Ed.). s. 145-163. London: Sage Publications, Inc.
- Basberg, C.E. (1999). *Omsorg i fengsel?* Oslo: Pax forlag AS.
- Beisvåg, B. (2000). Å vokse opp uten far: En kvalitativ studie av maskulinitetskonstruksjon blant unge menn som er vokst opp uten far. Hovedfagsoppgave i sosiologi. NTNU Trondheim.
- Berger, P.L. og T. Luckmann (2006). *Den samfunnsskapt virkelighet*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Bourdieu, P. (1996). Det kabylske hus – eller verden snudd på hodet. I: Bourdieu, P.: *Symbolisk makt. Artikler i utvalg*. S. 7-26. Oslo: Pax forlag AS.
- Brandth, B. og E. Kvande (2003). *Fleksible fedre*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bratterud, Å., K. Emilsen og O. Lillemyr (2006). *Menn og omsorg – i familie og profesjon*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Buber, M. (2007). *Jeg og du*. Oslo: J.W. Cappelens forlag AS.
- Bunkholdt, V. (2004). *Fosterhjemsarbeid: Fra rekruttering til tilbakeføring* (2. utg.) Oslo: Gyldendal.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory*. California, USA: Sage Publications, Inc.

Clausen, S.E. og L.B. Kristofersen (2008). *Barnevernsklienter i Norge 1990-2005. En longitudinell studie*. NOVA-rapport 08:3. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Creswell, J.W. (2007). *Qualitative Inquiry & Research Design among five Approaches*. (2nd Ed.). California: Sage Publications, Inc.

Ericsson, K. (1995). *Barnevern som samfunnsspeil*. Oslo: Pax Forlag A/S.

Espersen, L.D. (2004). *Fra anbringelse til ettervern. En pilotundersøkelse blant sagsbehandlere*. København: Socialforskningsinstituttet.

Gilligan, R. (2000). Men as foster carers, a neglected resource? I: *Adoption and Fostering Journal*. 24(2), s. 63-69.

Goffman, E. (1992). *Vårt rollespill til daglig. En studie i hverdagslivets dramatik*. Oslo: Pax Forlag AS.

Gullestad, M. (2001). *Kitchen-table Society*. Oslo: Universitetsforlaget.

Gullestad, M. (2005). Reconfiguring Scholarly Authority. Reflections based on Anthropological Studies in Norway. I: *Current Anthropology* 47(06), s. 915-931.

Habermas, J. (1999). *Kommunikativ handling, moral og rett*. Oslo: Tano Aschehoug.

Heberlein, A. (2008). *Det var ikke min skyld – kunsten å ta ansvar*. Oslo: Orion Forlag AS.

Holter, Ø.G. og H. Aarseth (1993). *Menns livssammenheng*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Hummelvoll, J.K. og A. Barbosa da Silva (1996). Det kvalitative forskningsintervju som metode for å nærme seg den psykiatriske sykepleiers profesjonelle livsverden i kommunehelsetjenesten. I: *Vård i Norden* 16(2), s. 25-32.

Højer, I. (2001). Fosterfamiljens inre liv. Doktorgradsavhandling, Institutionen for socialt arbete, Gøteborgs universitet.

Jensen, K. (1995). *Hjemlig omsorg i offentlig regi. En studie av kunnskapsutviklingen i omsorgsarbeidet*. Oslo: Universitetsforlaget.

Johanson, A. (2005). *Narrativ teori og metod*. Lund: Studentlitteratur.

Johansson, M. og H. Sundt (red.) (2007). *Fosterhjemshåndboka* (3. utg.). Oslo: Kommuneforlaget.

Kvale, S. (2007). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Kvammen, M. (2007). Dette er ikke en jobb, men en livsstil. Om ungdomsfamilier som tiltak i barnevernet. Hovedfagsoppgave i sosialt arbeid, avdeling for økonomi, kommunal- og sosialfag, Høgskolen i Oslo.

Leenderts, T.A. (1997). *Person og profesjon. Om menneskesyn og livsverdier i offentlig omsorg* (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget AS.

Lichtwarck, W. (red.) (2009). *Det nye barnevernet. Et forsknings- og utviklingsprosjekt i Barnevernet*. NF-rapport 09:8. Bodø: Nordlandsforskning.

Lundstøl, J. (1999). *Kunnskapens hemmeligheter*. Gyldendal Akademisk.

Løgstrup, K.E. (2000). *Den etiske fordring*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS.

- Martinsen, K. (2003). En moralfilosofisk og sosialpolitisk forståelse av omsorgsbegrepet. I: Martinsen, K. *Omsorg, sykepleie og medisin. Historisk-filosofiske essays*. (2. utg.) s. 42-66. Oslo: Universitetsforlaget.
- Martinsen, K. og K. Wærness (1991). *Pleie uten omsorg*. Oslo: Pax
- Matre, P.J. (2008). *Praksisdokumentasjon, fagutvikling og administrasjon etc*. Gjøvik: Mjøsvoll senter for ungdomsvern
- Moldestad, B. og T. Havik (2003). To sett foreldre: Kontakt og samarbeid. Hvordan de to foreldresettene ser på det forholdet de har. *Fosterhjemskontakt* 21(2), s. 4-9.
- Ofstad, K. og B. Skar (2009). *Barnevernloven med kommentarer*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Reinecke, K. (2002). *Den hele mand: Mannsrollen i forandring*. Århus: Schønberg.
- Romundgard, I.E. (2000). Fedre i menns organisasjoner: En kvalitativ studie av ti fedres opplevelser av koplingen mellom arbeid og omsorg. Hovedfagsoppgave, Institutt for sosiologi, Universitetet i Oslo.
- Sandvik, H. (2001): Oppgaven som fosterforeldre for ungdom. I: Gulliksen, Ø. (red.) *Fosterhjemshåndboka*. (2. utg.) s. 201-215. Oslo: Kommuneforlaget.
- Silverman, D.(2001). *Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*. London: Sage.
- Skjervheim, H. (2005). Deltakar og tilskodar. I: Skjervheim, H.: *Mennesket*. s. 20-35. Oslo: Universitetsforlaget.
- Storø, J. (2005). Å gå over brennende bruer. En kvalitativ studie av barnevernungdommers overgang til en selvstendig tilværelse. Hovedfagsoppgave i sosialt arbeid, Høgskolen i Oslo.

Svare, H. (2009). *Menn i pleie- og omsorg. Brødre i hvitt*. Oslo: Universitetsforlaget.

Sørensen, B.Å. (1985): Ansvarsrasjonalitet: Om mål-middeltenkning blant kvinner. I: Harriet Holter (red.) *Kvinner i fellesskap*. s. 392-402. Oslo: Universitetsforlaget.

Taylor, S.J. og R. Bogdan (1984). *Introduction to Qualitative Research Methods. The Search for Meanings* (2nd Ed.). New York: John Wiley & Son.

Wadel, C. (1991). *Feltarbeid i egen kultur*. Flekkefjord: Seek AS.

Wadel, C. (2006). *Forskning i egne erfaringer*. Flekkefjord: Seek AS.

Wærness, K. (1987). On the rationality of caring. I: Anne Showstack Sassoon (red.) *Women and the state*. s. 207-234. London: Routledge.

Vedlegg A: Tematisk intervjuguide

Rolle

Prosessen bak valget om å bli fosterhjem.

Det å bli fosterfar.

Forhold som påvirker rollen som fosterfar:

- Fostermor
- Hjelpeapparatet
- Biologiske foreldre

Betydningen av egne barn for opplevelsen av det å være fosterfar.

Relasjon

Erfaring med å være fosterfar:

- Ift. ungdom med en belastet bakgrunn og spesielle behov
- Ift. ungdom på ulike livsarenaer
- Ift. ungdom i ulike livsfaser – ex. overgang til myndighetsalder

Generelt

Andre forhold som innvirker på fosterfarrollen:

- Suksessfaktorer
- Begrensninger

Evt. andre ting vi ikke har vært innom.

Vedlegg B: Datasamling - initial koding

4.1.1 Veien inn

- 4.1.1.1 Overgangen fra vanlig familie til fosterhjem
- 4.1.1.2 Lettere å bli ungdomsfamilie når en er vant til å ha ungdom i hus
- 4.1.1.3 Lavere terskel å ta ungdom i hus kontra mindre barn
- 4.1.1.4 ”Kvinnelig reirbygging” kan gjøre det utfordrende å få en fremmed ungdom i hus
- 4.1.1.5 Forutsetninger for å bli fosterhjem
- 4.1.1.6 Økonomiens betydning for valget om å bli fosterhjem

4.1.2 Livet i fosterhjemmet

- 4.1.2.1. Profesjonalitet kontra det å vise følelser
- 4.1.2.2 Viktig med klar ansvarsfordeling mellom fosterfar og fostermor
- 4.1.2.3 Viktig å etablere ”fristunder” der bare ungdommen og fosterfar er sammen
- 4.1.2.4 Etablere arenaer som kan danne grunnlag for god kommunikasjon
- 4.1.2.5 De voksne må være samkjørte ift. ungdommen
- 4.1.2.6 Forskjellen på vennskap og bekjentskap
- 4.1.2.7 Tålmodighet er en av fosterfedres viktigste egenskaper
- 4.1.2.8 Viktig å etablere gjensidig tillit
- 4.1.2.9 Tydelighet et viktig aspekt av mansrollen
- 4.1.2.10 Fosterfar må vite forskjellen mellom å forstå og vise forståelse for
- 4.1.2.11 Være til stede for ungdommen
- 4.1.2.12 Sørge for at ungdommen bidrar til fellesskapet i familien
- 4.1.2.13 Daglig oppfølging av fosterbarnet gjøres av den som har regien i hjemmet
- 4.1.2.14 Kjennetegn på relasjonen ungdom og fosterfar

4.1.3 Overgangen til voksenlivet

- 4.1.3.1 utfordringer når ungdommen nærmer seg myndighetsalder
- 4.1.3.2 Ulike behov for oppfølging
- 4.1.3.3 Stille krav til ungdommen
- 4.1.3.4 Bidra til at ungdommen kommer ut av vanskelige situasjoner med ”æren i behold”

4.1.4 Spesielle utfordringer

- 4.1.4.1 Fosterfar som rollemodell
- 4.1.4.2 Betydningen av å ha egne barn for opplevelsen av det å være fosterfar
- 4.1.4.3 Veiledningen må være tilpasset behovet
- 4.1.4.4 Verdien i det å involvere seg og fordype seg i et annet menneske
- 4.1.4.5 Selv om ungdommene er forskjellige, synes de å ha noe felles
- 4.1.4.6 Anerkjennelse ved å være fosterfar
- 4.1.4.7 Profesjonalitet og oppfølging av fosterhjemmet
- 4.1.4.8 Forholdet til biologiske foreldre
- 4.1.4.9 Ansvar ved å ta vare på andres unger
- 4.1.4.10 Ungdom med spesielle behov

Vedlegg C: Informasjonsskriv med samtykkeerklæring

Henning Pettersen
Hjortevegen 40
2636 Øyer

Til

Lillehammer 16.03.2009

Planlegging av intervju i forbindelse med prosjektet "Fosterfars rolle i barnevernstiltak for ungdom"

Jeg er student ved mastersutdiedt "Helsefremmende arbeid og omsorg i lokalsamfunnet" ved Høgskolen i Gjøvik. I masteroppgaven min ønsker jeg å skrive om tiltaket ungdomshjem i barnevernet. I lys av min egen bakgrunn som fosterfar og ønsket om å belyse den mannlige omsorgen ift. ungdom i et barnevernstiltak, ønsker jeg å fokusere på fosterfars rolle. Min veileder i prosjektet er Inger Marie Bakke, Høgskolen i Lillehammer.

All informasjon fra intervjuer som blir brukt i oppgaven blir anonymisert slik at det ikke skal være mulig å identifisere verken personer eller steder ut fra teksten. På bakgrunn av overstående informasjon ber jeg om tillatelse til å foreta et intervju med deg som er i rollen som fosterfar i tiltaket ungdomshjem i regi av Mjøsvoll. Avdelingsleder Alf Gunnar Sandvik har vært meg behjelpelig med å finne fram til aktuelle kandidater for intervju

Intervjuet vil vare ca. 2 timer. Jeg vil benytte lydopptak for å sikre at jeg får med meg det som blir sagt. Opplysningene som fremkommer blir behandlet i tråd med personopplysningsloven. Lydopptaket vil bli skrevet ut, men alt av personopplysninger vil bli anonymisert. Undersøkelsen er meldt til Personvernombudet ved Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). Jeg vil videre lage en rapport på bakgrunn av undersøkelsen. Også i denne skriftlige rapporten vil opplysningene bli anonymisert og lydopptakene blir makulert ved prosjektslutt 15.12.2009. Du kan når som helst trekke deg fra undersøkelsen, og kan be om at ditt bidrag ikke blir benyttet i rapporten.

Dersom du gir din tillatelse til å bli intervjuet, er det fint om du returnerer svarbrev i vedlagt konvolutt. Jeg vil deretter kontakte deg for å avtale tid for intervju på et sted som passer deg. Om du har spørsmål kan du ringe meg på tlf. 95235497.

Vennlig hilsen

Henning Pettersen
Student Høgskolen i Gjøvik

Vedlegg: Samtykke-erklæring

Samtykke-erklæring

Jeg sier ja til å la meg intervju i forbindelse med masteroppgaven ”Fosterfars rolle i barnevernstiltak for ungdom”, som beskrevet i eget brev. Intervjuer er masterstudent Henning Pettersen.

Oppgaven planlegges avsluttet ca. 1. desember 2009.

Jeg er informert om at jeg når som helst kan trekke meg fra undersøkelsen, og at jeg kan be om at mitt bidrag ikke blir benyttet i rapporten.

Sted: _____ Dato: _____ Signatur: _____